

İçindekiler Tablosu

<u>Padişah Oluncaya Kadar Geçen Dönemde Yavuz Sultan Selim'in Yaşamı</u>	3
<u>Yavuz Sultan Selim Döneminde Dış İlişkiler</u>	6
<u>Avrupa Devletleriyle İlişkiler</u>	7
<u>Osmanlı-Safevî İlişkileri</u>	10
<u>Osmanlı-Memlûk (Kölemen) İlişkileri</u>	16
<u>Nişân-ı Hümayûn</u>	25
<u>Yavuz Sultan Selim'in Son Yılları</u>	30
<u>Dipnotlar</u>	32

Prof. Dr. Yavuz ERCAN

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi / Türkiye

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Yavuz Sultan Selim Dönemi için birinci elden kaynaklar, arşiv belgeleri ve Selim-nâmeler'dir. Selim-nâmeler üzerinde Türkiye'de ve Türkiye dışında yapılmış çalışmalar vardır. Bunların içinde en derli toplu çalışma Agâh Sırrı Levend'in "Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât- nâmesi"dir.¹ Osmanlı aydınları, genel anlamda Osmanlı Tarihi'ni yazmaya devam ettikleri gibi, sadece Yavuz Sultan Selim dönemini kapsayan ve Selim-nâme² denilen eserler de yazmıştır. Bu eserlerden bir kısmı Yavuz döneminin tamamını, bir kısmı ise bu dönemin bir bölümüne ait olayları içerir. Selim-nâmeler, çağdaş olayları içerdiği için verdiği bilgiler daha doğru ve daha tutarlıdır. Ancak hepsi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Mesela, Arifi'nin Farsça manzum eserinde³ ayrıntılı bilgi yoktur.

Tevârih-i Al-i Osman gibi genel nitelikteki bazı Osmanlı tarihleri istinsah edilirken, her bölüm ayrı bir cilt içinde toplanmış ve bunlardan I. Selim dönemini kapsayan kısmı kimi kütüphane kayıtlarında ve araştırmalarda Selim-nâme sanılmıştır. Bunlardan biri de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yazma Kütüphanesi'nde "Dâsitân-ı Hazreti Sultan Selim" şeklinde kaydedilen eserdir.⁴ Bu yazma ilk bakışta Selim-nâme gibi görünmekte ise de incelendiğinde Hoca Saadettin Efendi'nin "Tacü't-tevârih" adlı eserinin yazma bir nüshası olduğu anlaşılmaktadır. Her halde dört ayrı cilt olarak kopya edilen bu nüshanın, tahminen üçüncü cildi Yavuz Sultan Selim Dönemi'ne aittir. Eser 1512 (Hicrî 918) tarihinden başlayıp, Yavuz'un ölümüne kadar geçen olayları içermektedir. Eserin son sayfasında "Ketebehü'l-hakîrül-fakîr Hüseyin bin Mehmet, gafere Allahu lehu ve li-vadiyyi ve ahseni ileyhuma ve ileyhim" şeklinde bir kayıt vardır. Bu kayıttan, eseri istihzah edenin Mehmet oğlu Hüseyin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, müstensih eserin adını "Tevârih-i Selâtin-i Al-i Osman" olarak yazmıştır. Bu da eserin bağımsız bir Selim-nâme değil, genel bir Osmanlı Tarihi olduğunu gösterir. Gerek Selim-nâme gerekse başka adlar altında Yavuz Sultan Selim dönemi olaylarını anlatan çağdaş yazma eserler çoktur.⁵ Ayrıca, İbni İlyas⁶ gibi yabancı çağdaş yazarların eserlerinde de aynı döneme ait bilgiler bulunmaktadır.

Arşiv belgeleri ve diğer kaynaklara gelince; Osmanlı arşivlerinde, devletin son yüzyıllarına ait belgelerin çok fazla olmasına karşılık, kuruluş dönemine ait belgeler çok azdır. Klâsik dönemin ilk padişahı olan Fatih Sultan Mehmet'in saltanat yıllarında tutulmuş şer'iyye sicili kayıtları, tahrir defterleri, kanunnameler ve tek tek belgelerin sayısı bile fazla değildir. Bu yıllarda ülkeye gelen gezginlerin yazdıkları seyahat-nameler ve yabancı elçilerin tuttukları raporlar ve sefaret-nameler de yine fazla değildir.

Fatih Sultan Mehmet'in ölümü (1481) ile Yavuz Sultan Selim'in padişah oluşu (1512) arasında yaklaşık otuz yıllık kısa bir zaman dilimi bulunmasına rağmen, Yavuz döneminde yukarıda sözü edilen türden belgelerin sayısında hatırı sayılır bir artış görülmektedir. Tahrir işlemleri devam etmektedir. Yeni kanunnamelerin hazırlanıp yürürlüğe konma işi sürdürülmektedir. Yavuz Dönemi'ne ait yayınlanmış kanunnamelerin ilki Ömer Lütfi Barkan'ın "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları" adlı eserinde bulunmaktadır.⁷ Ayrıca Ahmet Akgündüz "Osmanlı Kanunnameleri" adı ile dokuz ciltlik bir eser yayınlamıştır.⁸ Burada da I. Selim Dönemi'ne ait kanunnameler vardır. Konuyla ilgili son çalışmalardan biri ise Yaşar Yücel ve Selami Pulaha'nın birlikte hazırladıkları "I. Selim Kanunnameleri (1512-1520)" adını taşımaktadır.⁹

Gerek arşivlerdeki münferit belgeler, gerekse bugün elimizde bulunan, o döneme ait şer'iyye sicillerinin sayısı da önceki döneme göre daha fazladır.¹⁰

Yavuz Sultan Selim'in padişahlığı sırasında geçen olayların önemi ve kendisinin otuz altı

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Osmanlı padişahı içindeki gerçekten seçkin yeri göz önüne alındığında, konuyla ilgili araştırmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Gerçi, daha Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren I. Selim'le ilgili kitaplar yazılmıştır ama bunlar bugünkü anlamda metodik ve bilimsel araştırmalar değildir.¹¹ Buna karşılık başarılı çalışmalar sonucu yazılmış eserler de vardır. Bunlardan biri ve en derli toplu olanı Selahattin Tansel'in "Yavuz Sultan Selim" adlı eseridir.¹² Diğer araştırma ise Ahmet Uğur'un "Yavuz Sultan Selim" adlı kitabıdır.¹³ Konuyla ilgili diğer araştırmalar hakkında daha geniş bilgi, sözü edilen iki eserin bibliyografyalarında vardır.¹⁴

Yavuz Sultan Selim dönemine ait kaynak ve araştırmalar kısaca açıklandıktan sonra dönemin olayları şöyle özetlenebilir. Şehzade Selim tahta geçmeden önce, yani babası II. Bayezid döneminde, Osmanlı Devleti'nin gelişmesi ve genişlemesi önemli ölçüde durdu. Dedesi Fatih Sultan Mehmet döneminde, iki imparatorluk (Bizans ve Trabzon Rum İmparatorlukları) ve birçok devletin toprakları Osmanlı yönetimi altına alınmış, sınırlar Avrupa'da Tuna'ya, Anadolu'da ise Fırat'a dayanmıştı. Avrupa karasında Hünyadi Yanoş ve İskender Bey gibi çetin rakiplerle mücadele edilirken, denizde de, o dönemin en güçlü denizci devletleri olan Venedik ve Ceneviz'le mücadele sürüyor ve genellikle bu mücadeleler zaferle kapanıyordu. Aynı zamanda Doğu Anadolu, İran ve Azerbaycan'da bulunan Akkoyunlu Devleti ve Mısır, Suriye ve Hicaz'ı yönetimi altına almış olan Kölemen (Memlük) Devleti ile mücadele sürmüştü ve Akkoyunlulara karşı kesin başarı elde edilmişti. Fatih'in otuz yıllık saltanatı sırasında yaptığı işler ve elde ettiği başarılar, kuşkusuz sadece bunlardan ibaret değildi. Osmanlı Devleti'nin bu olağanüstü gelişme ve genişlemesi maalesef II. Bayezid'in yine yaklaşık otuz yıllık saltanatı sırasında devam edemedi. Mora'da Modon ve Koron gibi birkaç kale ile Batı Karadeniz kıyılarında Kili ve Akkirman gibi yerlerin fethi ile kalındı.

Önceki döneme kıyasla bu duraklamanın elbette bazı nedenleri vardı. Bu nedenlerin başında II. Bayezid'in kişiliği geliyordu. II. Bayezid, kesinlikle babası Fatih Sultan Mehmet'in yerini dolduracak bir kişiliğe sahip değildi. İkincisi, kardeşi Cem Sultan'ın taht mücadelesine girişmesi, bu arada Papa'nın elinde tutsak olması ve Papalığın da bu kozu II. Bayezid'e karşı kullanması, önemli bir nedendi. Bu yüzden Batı'ya ciddi tavizler verildi, Gedik Ahmet Paşa İtalya'dan geri çağırıldı ve Avrupa'ya karşı pasif bir politika izlendi.

Doğuda durum batıdakinden pek farklı değildi. Doğuda Şah İsmail, Akkoyunlu topraklarını ele geçirmiş ve Safevi Devleti'ni kurmuştu (1501-1502). Ayrıca Safeviler, Şiî mezhebini seçtikten sonra, Şeyh Cüneyt'ten itibaren yoğun bir Şiî propagandasına girişmiş ve böylece Safevilerle, Sünni mezhepten olan Osmanlılar arasında mezhep farkı sokulmuştu. Şeyh Cüneyt, Sünni mezhepte kalındığı sürece hiçbir zaman siyasal bir kurum olamayacaklarını kesin olarak anlamıştı. Çünkü, o sırada Sünni mezhepten olan güçlü bir siyasal kurum, Osmanlı Devleti vardı. Görüldüğü gibi bu tarihsel olgu bütünüyle siyasal emellere dayanıyordu. Bugün olduğu gibi o zamanlarda da devletler kendi siyasal ve ekonomik çıkarları için din ve mezhep farkını alabildiğince kullanıyordu.

Şah İsmail'in Doğu Anadolu'daki Şii eylemlerine karşı II. Bayezid yine pasif kaldı. O sırada Trabzon valisi olan Şehzade Selim, olanları yakından izliyor ve bu gelişmelerin Osmanlı Devleti için çok tehlikeli olduğunu görüyordu. Güneyde iki Türkmen devleti olan Dulkadiroğulları ve Kölemenler, eylemleriyle ciddi bir tehlike, oluşturuyordu. İşte Yavuz Sultan Selim tahta geçtiğinde Osmanlı Devleti ve çevresindeki devletler bu durumda idi.¹⁵

Padişah Oluncaya Kadar Geçen Dönemde Yavuz Sultan Selim'in Yaşamı

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Dulkadiroğulları Hükümdarı Alaüddeve'nin kızı Ayşe Hatun'un oğludur.¹⁶ Babası Bayezid, Amasya'da sancakbeyi iken 1470 yılında burada doğdu. Daha küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almaya başladı. Artık Osmanlı ülkesinde moda haline gelmiş olan Arapça ve Farsça öğrendi.¹⁷ Eğitiminde, dönemin bilim adamlarından Halimî Çelebi, Taşköprülü Muslihuddin Mustafa Efendi, Amasyalı Şeyh Hamdullah ve Molla Muhittin etkili oldu. O dönemin bilinen bilim çerçevesi içinde tarih, edebiyat, fen bilgisi ve güzel yazı gibi teorik derslerin yanında, binicilik, atıcılık, kılıç kullanma, ok ve yay yapımı gibi uygulamalı konularda da çok iyi yetişti. Babası II. Bayezid padişah olunca 1490 yılında Trabzon'a sancakbeyi olarak gönderildi.¹⁸

Trabzon sancakbeyliği yirmi iki yıl sürdü. Sancağa atandığı sırada yaşı oldukça küçüktü. Bir süre sonra delikanlı çağına gelince bir Türkmen Beyi'nin kızı olan Hafsa Hatun ile evlendi. Hafsa Hatun'dan oğlu Süleyman (1495) ve altı kızı oldu. Kızları konusunda kaynaklar değişik sayı ve adlar vermektedir.¹⁹

Şehzade Selim'in sancakbeyliği oldukça hareketli ve mücadele içinde geçti. Bunun iki temel nedeni; sancak merkezinin Safevi toprakları ve Gürcistan'la sınır olması, bu devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birtakım eylem içinde bulunması ve en önemlisi Selim'in oldubittileri kabul etmeyen kararlı kişiliği idi. Bu nedenle Şehzade Selim, uzun süren Trabzon sancakbeyliği sırasında, Gürcüler ve Şah İsmail ile sürekli mücadele etti. Özellikle, saltanatının son yıllarında II. Bayezid'in zayıf kişiliği ve hastalığı yüzünden içeride ve dışarıda devlet otoritesi önemli ölçüde sarsılmış ve kardeşler arasında tahta geçme mücadelesi başlamıştı. Bu durum Şehzade Selim'i Trabzon'da adeta bağımsız bir hükümdar gibi hareket etmek ve doğudaki sorunların üstüne gitmek zorunda bıraktı. Ancak, hızlı bir şekilde güçlenmeye başlayan Şah İsmail sorununu tümüyle çözemedi.

Şehzade Selim önce, artık on beş yaşına gelmiş olan oğlu Süleyman için bir sancak beyliği istedi. 1509 yılında Süleyman, Kefe Sancakbeyi oldu. Yine bu yıllarda kardeşi Ahmet'in, taht adayı olma ihtimali iyice arttı. Selim, babasının ölmesi durumunda İstanbul'a gidip tahta oturmak bakımından çok uzak bir yerde görev yapıyordu. Ayrıca, bu uzaklık nedeniyle İstanbul'da olup bitenlerden zamanında haber alamıyor, dolayısıyla tahta geçme şansı azalıyordu. Bütün bu olanları göz önüne alarak, Balkanlar'da bir sancakbeyliğine atanmasını istedi. Böylece İstanbul'a yakın olacak ve yukarıda belirtilen sakıncalar ortadan kalkacaktı.

Bu olaylar olduğu sırada II. Bayezid'in taht varisi olarak üç oğlu kalmış, diğer beşi ölmüştü. Bu çocuklar büyükten küçüğe yaş sırasıyla Şehzade Ahmet (46 yaşında), Şehzade Korkut (45 yaşında) ve Şehzade Selim (42 yaşında) idi.

Şah İsmail'in, siyasi iktidar için yaptırdığı Şii propagandası, Osmanlı topraklarında tahminlerin üstünde olmuş, Anadolu'nun her tarafına yayıldıktan başka Rumeli'ye de geçmişti. 1501-1502 yıllarında devletini kuran Şah İsmail, sekiz yıl içinde Doğu Anadolu, Azerbaycan ve İran'da egemen olan büyük bir devletin hükümdarı olmuştu.²⁰ Gerçekte ne Safeviler için Şiilik ne de Osmanlılar için Sünnilik önemli değildi. Her iki devlet için de önemli olan güçlü olmak, varlığını sürdürmek, güven içinde bulunmak ve bunun için de egemenlik alanını genişletmekti.

Osmanlı devlet otoritesinin zayıflaması ve şehzadeler arasında başlayan saltanat tartışmaları üzerine durumun uygun olduğunu sanan Şah İsmail'in Anadolu'daki adamlarından Şah Kulu lakaplı Hasan Halife, Antalya yakınlarında ayaklandı. Antalya

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Sancakbeyi Şehzade Korkut, olayı bastırmak istedi ise de Şah Kulu kaçmayı başardı. Çevresine daha çok adam toplayarak güçlendi ve bugünkü Göller Bölgesi'nde ayaklanmayı sürdürdü. Osmanlı Devleti, başlangıçta bu olayı yerel bir ayaklanma sanarak önem vermedi. Hasan Halife, üzerine gönderilen Anadolu Beylerbeyi Karagöz Ahmet Paşa'yı yendi ve Bursa'ya yöneldi. Bunun üzerine Vezir-i Azam Hadım Ali Paşa, ayaklanmayı bastırmakla görevlendirildi. Sivas yakınlarında gerçekleşen çatışmada Hadım Ali Paşa öldü. Fakat ayaklananlar da toparlanamayıp dağıldı (1511).²¹

Bütün bu olaylar, Trabzon Sancakbeyi Şehzade Selim'i harekete geçirdi. Kırım üzerinden Rumeli'ye geçti. II. Bayezid'in hastalığı ilerleyince Şehzade Korkut, Antalya'dan Manisa'ya gelmiş, Şehzade Ahmet de, Amasya'dan Ankara'ya doğru hareket etmişti. Selim'in Rumeli'ye doğru bir kısım kuvvetle yürüdüğü öğrenilince, kendisine Trabzon'a ek olarak Kefe Sancağı da verildi. Selim artık kararını vermiş olduğundan, babasıyla görüşmek istediği bahanesiyle, öneriyi kabul etmedi ve Rumeli'de ilerlemesini sürdürdü. Bu kez Semendire sancağı (ek olarak Alacahisar ve İzvornik sancakları) verildi ve beratı gönderildi. Selim, Semendire'ye gitmeyip Eski Zağra ve Filibe yörelerinde kaldı ve Semendire'ye bir vekil gönderdi.

Şah Kulu ayaklanmasının sonucu istenildiği gibi olmamış, Hasan Halife kaçmıştı. Şehzade Ahmet ise onu izlemek yerine Amasya'ya çekilmişti. Aynı günlerde Karaman Valisi olan Şehzade Şehinşah'ın ölüm haberi de gelince II. Bayezid Edirne'den İstanbul'a gitti. Burada devlet adamları ile taht varisi konusunu görüştü. Padişah ve devlet adamlarının hemen hemen hepsi Şehzade Ahmet'in padişah olmasına karar verdi. Buna karşılık Yeniçeriler, Şehzade Selim'in padişah olmasını istiyordu. Bu arada Selim, çevresine yaklaşık 40.000 kişilik bir kuvvet toplamıştı. İstanbul'da olanları adamları aracılığıyla haber alan Selim, Çorlu'da babasının kuvvetlerinin bulunduğu Karıştıran Ovası'na geldi. 3 Ağustos 1511 tarihinde yapılan savaşta Şehzade Selim yenildi ve çekildi. Bunun üzerine Ahmet tahta geçmek üzere çağırıldı. Maltepe'ye kadar gelen Şehzade Ahmet, Yeniçerin tepkisi karşısında tekrar Anadolu'ya döndü.²²

Ahmet'in başarısızlığı üzerine, taraftarları Şehzade Korkut'u Manisa'dan çağırdılar. Korkut hızla İstanbul'a geldi ise de Yeniçeriler onu da padişah olarak istemedi. Olaylar artık II. Bayezid'in kontrolünden tamamen çıktı. Bunun üzerine Selim, tekrar Kefe'den İstanbul'a geldi. Bayezid tahttan çekilmemek için direndi ise de başarılı olamadı. 24 Nisan 1512 tarihinde Yavuz Sultan Selim, babası II. Bayezid'in yerine padişah oldu. I. Selim tahta geçtikten sonra, babasının isteği üzerine Dimetoka'ya gitmesine izin verdi. Kendisine yıllık 2.000.000 akçe gelir bağlandı. Ancak, yaşlı padişah, Dimetoka'ya varmadan yolda öldü.²³

Yavuz Sultan Selim'in bundan sonra yapacağı ilk iş, ortadan kalkmış olan devlet otoritesini yeniden kurmak, taht kavgasına başlama ihtimali olan kardeşleri ve yeğenleri ile ilgili sorunu çözmek ve Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir tehlike olan Safevi tehlikesini ortadan kaldırmaktı.

Yavuz Sultan Selim, ilk iş olarak sayıları 35.000'e ulaşan Kapıkulu askerlerinin her birine 2.000 akçe cülûs bahşisi dağıttı.²⁴ Böylece, tahta geçmesinde büyük rol oynayan Kapıkulu Askerleri memnun edilmiş oldu.²⁵ Daha sonra devlet yönetimini ele aldı ve yönetimdeki başıboşluğu ortadan kaldırdı. Arkasından tahta geçişini kutlamak için gelen Macar, Venedik, Memlûk ve diğer devletlerin elçileri kabul edilip dostluk ve barış anlaşmaları yenilendi. Böyle kritik bir durumda iken, diğer ülkelerin Osmanlı Devleti'ne karşı herhangi bir saldırısı önlenmiş olacaktı. Ancak, taht kavgasına başlamış olan kardeşleri Korkut ve

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Ahmet'in yarattığı sıkıntı ile dış güçler, yine de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı olumsuz bir politika izlemeye başladı. Bu nedenle kardeşlerinin yarattığı sorunun en kısa sürede ortadan kaldırılması gerekiyordu.

İki kardeşten özellikle Ahmet, taht için ciddi bir tehlike oluşturuyordu. İstanbul'a geldiğinde Yeniçerilerin tepkisi nedeniyle geri dönmüş, Konya'da vali olan yeğeni Şehzade Mehmet'ten burayı ele geçirmiş ve orada kalmıştı. Diğer yandan Anadolu'daki sancakbeyleri ve kadılara mektuplar göndererek asker, silah ve para istiyordu. Yavuz Sultan Selim'in padişah olmasının üzerinden daha iki ay geçmeden Ahmet, Konya'da hükümdarlığını ilân etti²⁶ ve oğlu Alaattin'i Bursa'ya gönderdi. Şehir teslim oldu. Ancak, sergilediği kötü yönetim nedeniyle, ordugâhını kent dışında kurmaya ve orada oturmaya mecbur oldu. Her şeye rağmen adamlarının davranışları ve gücünü istediği ölçüye getirememiş olan Ahmet, babasının ölümünden dolayı başsağlığı dilemek bahanesiyle Yavuz Selim'e bir mektup göndererek Osmanlı topraklarını paylaşmayı önerdi ama bu öneri reddedildi.²⁷

Yavuz Sultan Selim, Anadolu halkı üzerinde ciddi bir kargaşa ve sıkıntı yaratmış olan ağabeyi Ahmet'in üzerine gitmek istiyor, fakat daha birkaç ay önce Ahmet'i padişah yapmak isteyen devlet adamlarına güvenmiyor ve bu yüzden İstanbul'dan ayrılamıyordu. Fakat Anadolu'daki sıkıntı dayanılmaz düzeye gelince, oğlu Şehzade Süleyman'ı Kefe'den İstanbul'a çağırdı. Süleyman, İstanbul'da taht kaymakamı olarak kalacak, Yavuz da Anadolu'ya geçip düzeni yeniden sağlayacaktı. Bu program gereğince 18 Temmuz 1512 tarihinde Anadolu'ya geçti.

Emrindeki kuvvetlerle Yavuz'a karşı koyamayacağını anlayan Ahmet, doğruya doğru çekilmeye başladı. Ne kendisi ne de yanındakiler, nereye gitmelerinin uygun olacağı konusunda karar veremedi. Bir ara Memlük Sultanı Kansu Gavri'den sığınma isteğinde bulundu, ama olumlu yanıt alamadı.²⁸ Dulkadiroğulları'na sığınarak Çukurova'ya gitmeyi düşündü. Bu amaçla Darende'ye geçti. Bu sırada Ankara'da bulunan kardeşi Selim'e bir mektup daha yazıp Karaman topraklarına razı olduğunu bildirdi, ama bu isteği de Yavuz Sultan Selim tarafından reddedildi. Mektubun içeriğinde Osmanlı Tarihi bakımından ilgi çekici ifadeler vardır.²⁹

Anadolu'daki karışıklık, pek durulma belirtisi göstermiyordu. Halâ devlet adamlarının ve Anadolu halkının bir kısmı Ahmet'i tutuyordu. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim, zor bir karar verdi. O sırada hayatta olmayan kardeşlerinin (Mahmut, Alemşah, Şehinşah) çocuklarını öldürttü. Daha sonra, Ahmet kadar büyük tehlike yaratmayan diğer ağabeyi Korkut'u da öldürttü. Artık Yavuz'un karşısında sadece Ahmet ve çocukları kalmıştı. Ahmet son bir çaba ile yeniden harekete geçti. Elde ettiği biriki ufak başarıdan dolayı çevresine 20-30 bin kadar adam toplandı. Bunun verdiği umutla Bursa üzerine yürüdü. Yavuz'un kuvvetlerinin fazlalığından çekinen Ahmet, tekrar Eskişehir yönünde çekilmeye başladı. İki kardeşin kuvvetleri Yenişehir'de karşılaştı. Ahmet yenildi ve yakalanıp öldürüldü. Şehzade Ahmet'ten sonra çocukları ve ailenin diğer erkek bireylerinin hepsi, aynı sonla karşılaştı.³⁰ Yavuz için, artık sıra dışı ilişkilerle ilgilenmeye geldi.

Yavuz Sultan Selim Döneminde Dış İlişkiler

Yavuz Sultan Selim, daha şehzade iken, Osmanlı İmparatorluğu açısından doğudaki olumsuz gelişmeleri yakından izlemiş ve birçoğuna bizzat müdahale etmişti. Tahta geçmek için Rumeli'ye gittiğinde, Balkanlar'daki durumu da yakından görmüştü. Kısacası, ülkenin

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

genel iç ve dış durumu hakkında geniş bilgisi vardı ve görünüş hiç iyi değildi. Bu olumsuz durumun, pasif bir politika izleyen Şehzade Ahmet ve Korkut gibi hükümdarlar tarafından düzeltilemeyeceği ortadaydı. Oysa, bu iki ağabeyinin aksine Yavuz, hareketli, atılgan, cesur ve aktif bir yönetim sergileyen bir kişiliğe sahipti. Bu nedenle kendisine Yavuz sıfatı verilmişti. Cesur ve aktif bir yönetim taraftarıydı, ama kesinlikle hayalci değildi. Haber alma konusuna önem verir, güçler arasındaki dengeye dikkat ederdi. Hareketli ve atılgandı, ama gerekli önlemleri almadan bir işe girişmezdi. Saltanatı boyunca başarılı bir diplomasi ve tutarlı bir dış politika izledi. Zaten, Osmanlı Devleti, hemen hemen kurulduğu günden beri dış politikada güçler dengesini hep göz önünde tutmuştu. Devlet, Batı ile çatışmaya girdiği zaman, Doğu veya Güney'deki devletlerle barış yapmış, Doğu veya Güney'de bir çatışma söz konusu olduğunda ise Batı ile dostluk ilişkileri içine girmiştir.

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde de bu geleneksel dış politika değiştirilmedi. Yani devlet, aynı anda birkaç cephede çatışmaya girmede. Gerçi, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, zaman zaman bu dış politika değişecek ve Osmanlı İmparatorluğu, aynı anda dört cephede birden savaşıacaktır. Fakat bu kez Avrupa'da bir güç dengesi kurulmaya çalışılacak, mesela Osmanlı Devleti, Avusturya ile savaşırken Fransa ile dostluk ilişkileri kurmaya çalışacaktır. Yavuz Selim döneminden itibaren güneyde çatışmaya girilecek bir cephe kalmadı. Buna karşılık kuzeyde Rus Çarlığı hatırı sayılır bir siyasal güç olarak ortaya çıktı. Diğer yandan güneyde kara cepheleri kapandı, ama Portekizliler, Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'nda yeni cepheler açtı. Orta Akdeniz'de gücünü yitirmeye başlayan Venedik ve Ceneviz yerine, Batı Akdeniz'de İspanya ve Portekiz gibi yeni denizci devletler ortaya çıktı. Avrupa karasında ise Macaristan siyasal bir güç olmaktan çıktı; ama Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü rakibi olarak Orta Avrupa'da yerini aldı.

Avrupa Devletleriyle İlişkiler

Yavuz Sultan Selim Dönemi, Avrupa'da Rönesans hareketinin hız kazandığı, Reform hareketlerinin başladığı, dünyada siyasal, sosyal ve ekonomik yapının hızla değiştiği bir dönemdir. Avrupa'da ve dünyada ortaya çıkan bu değişiklik, yüz yıl geçmeden Doğu ile Batı arasındaki güç dengesini sağlayacaktır. Batıdaki bu gelişme XVI. yy.'dan sonra da hızlanarak devam edecek, Doğu ise (Osmanlı İmparatorluğu) yerinde sayacaktır. Bu tersine gelişme, bir dünya devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun, 300 yıl sonra tarihe karışmasıyla noktalanacaktır.

I. Selim, çok önem verdiği Safevi tehlikesini ortadan kaldırmak ve Kölemen sorununu çözerek İslam dünyası liderliğini gerçekleştirmek için, önce Avrupa devletleri ile sorunları çözmek istedi. Osmanlı Devleti'nin ilişkide bulunduğu Avrupa devletlerinin elçileri, yeni padişahı kutlamak amacıyla Edirne'ye gelmişti. Aslında elçilerin gerçek amacı, eski anlaşmaları, mümkünse daha iyi koşullarla yenilemekti.

Avrupa devletleriyle ilk anlaşma, Ragusa Cumhuriyeti ile yapıldı. Bursa'da verilen ahidnameye göre, eskiden olduğu gibi Raguzalılar yıllık vergilerini ödeyeceklerdi. Bir ara gümrük vergisi artırıldı ise de Batı ile sorun çıkması istenmediğinden düzeltildi. Bu arada, Yavuz, Bursa'da iken II. Bayezid döneminde Boğdan Beyi ile imzalanmış olan anlaşma da yenilendi.

Osmanlı İmparatorluğu için Avrupa'da en önemli devletlerden biri Venedik idi. Venedik, aynı zamanda İtalya devletleri içinde de güçlüydü. En önemli rakibi, yine kendisi gibi deniz gücü gelişmiş Ceneviz Cumhuriyeti idi. İtalya'da ayrıca Papalık, Milano Dükalığı ve Napoli

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Krallığı vardı ve bütün bu devletler, birbirleriyle anlaşmazlık içindeydi. Özellikle Venedik ve Ceneviz, askeri bakımdan deniz gücü üstün, ticaret filosu güçlü iki İtalyan devletiydi. Dolayısıyla, Akdeniz ticareti büyük ölçüde bu iki devletin elindeydi. Daha on birinci yüzyılda, Türkler Anadolu'ya geldikleri zaman, Akdeniz, Ege ve Karadeniz kıyıları, Venedik ve Ceneviz kolonileri ile doluydu. Ege ve Doğu Akdeniz adalarının ise çok büyük bir kısmı yine bu iki denizci devletin elindeydi. Mesela 1571 yılında Osmanlılar Kıbrıs'ı aldıklarında, burada 1489'dan önce kısmen, 1489'dan itibaren tamamen Venedik Cumhuriyeti egemendi.³¹ Ege adalarında da durum farklı değildi. Bu nedenle Venedik, Anadolu ve Balkanlar'da güçlü bir imparatorluk haline gelen Osmanlı Devleti ile iyi geçinmek zorundaydı. Zaten Venedik için önemli olan Hıristiyanlık veya benzeri bir sorun değil, Doğu-Batı ticaretini elinde tutmaktı. Bunun için hangi din ve mezhepten olursa olsun, o ülke ile ticaret ilişkilerini geliştirmek ana politika idi. Venedik, çıkarlarına zarar verecek bir durum söz konusu olduğunda, Osmanlı Devleti'ne karşı düzenlenen Haçlı Seferleri'nin çoğuna katılmamış, ama el altından desteklemişti.

II. Bayezid döneminde ortaya çıkan bazı çatışmalar, Venedik'e ciddi zararlar vermişti. Benzer durumların ortaya çıkmaması için Osmanlı Devleti ile barış içinde olmak uygun Politikaydı. Böyle bir barış durumu, 1512 yılı ortalarında Yavuz Sultan Selim için de uygundu. Çünkü tam o sırada padişah, Şehzade Ahmet'in ayaklanmasını bastırmak üzere Anadolu'ya gidiyordu. Bu karşılıklı yarar durumu, iki tarafın da politikasını olumlu etkiledi. Buna rağmen ancak 17 Ekim 1513 tarihinde, yani oldukça uzun bir zaman sonra anlaşma imzalandı. Bu anlaşma ile Venedik fazla bir şey elde edemedi; ama II. Bayezid döneminde elde ettiği ayrıcalıkları devam ettirdi. İki devlet arasındaki iyi ilişkiler, Yavuz Sultan Selim'in saltanatı boyunca sürdü. Gerek Çaldıran Zaferi'nden, gerekse Mısır'ın fethinden sonra Venedik elçileri Padişahı kutlamakta gecikmediler. Hatta Venedik, Kıbrıs Adası için Kölemenlere ödediği vergiyi Osmanlı Devleti'ne ödemeyi kabul etti.

İtalya'daki devletlerden Napoli Krallığı, Milano Dukalığı, Ceneviz Cumhuriyeti ve Floransa ile de Osmanlı Devleti'nin yoğun ticaret ilişkisi vardı. Bütün bu İtalyan devletleri, Venedik'in politikasını izliyor ve Osmanlı İmparatorluğu ile iyi ilişkiler içinde olmaya çalışıyordu. Bu devletler arasında, Osmanlı Devleti tarafından en çok zarara uğrayanı Ceneviz'di. İstanbul'un fethiyle birlikte Cenevizliler Galata'dan atılmış, daha sonra Kuzey Karadeniz'de Kefe, Menküp ve Azak Güney Karadeniz'de Amasra gibi Ceneviz kale ve şehirleri birer birer Osmanlıların eline geçmişti. Cenevizliler Karadeniz'den çekildikleri gibi, Ege Denizi'ndeki Enez ve Foça gibi limanlarla, Taşoz, Semadirek, Gökçeada, Limni ve Midilli gibi adaları da Osmanlılara bıraktılar. Bu durum Ceneviz ekonomisini çok sarstı. Bunun üzerine Ceneviz gemileri, Osmanlı topraklarında, Fransız bayrağı altında ticaret yapmaya başladı; ama bu kez Fransa'nın kontrolü altına düştü.

İtalyan devletleri arasında Papalık, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı genellikle dostça olmayan bir politika izledi. Avrupa'da Türklere karşı hazırlanan Haçlı Seferleri'nin hemen hemen hepsinin başında papalar vardı. Papalar için asıl sorun Türkler eliyle Müslümanlığın Avrupa'da hızla yayılması idi. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle, Hıristiyan dünyasının yarısı demek olan Ortodoks dünyası, Türk yönetimi altına girmişti. Fatih bununla da kalmamış, Otranto'yu ele geçirerek İtalya Yarımadası'na da çıkmıştı. Eğer bu ilerleme devam ederse Hıristiyan dünyasının diğer yarısı olan Katoliklik ve Papa da Türk yönetimi altına girecek ve Hıristiyanlığın gelişmesi, ortadan kalkmasa da önemli ölçüde yavaşlayacaktı. Böyle bir ihtimali papaların kabul etmesi söz konusu olamazdı. Kudüs'ün Müslümanların eline geçmesi bahanesiyle başlayan Haçlı Seferleri, ileri sürüldüğü gibi XIII. yy. sonunda bitmedi. Aksine Osmanlıların Balkanlar'da hızla ilerlemesiyle birlikte Haçlı

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Seferleri de devam etti. Fakat asıl nedenin dinsel olduğu ileri sürülse de, gerçekte siyasal ve ekonomik olduğundan, birleşmeler istenilen boyuta ulaşmadı.

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde 1513 yılında Papa olan X. Leo, Avrupa'da yeni bir Haçlı Seferi hazırlığına girişti. Yani kendisinden önceki papaların politikasını değiştirmede. Alman İmparatoru Maximilian'a, Polonya ve İngiltere krallarına, Rodos ve Alman şövalyelerine mektuplar gönderdi ise de sonuç alamadı. Diğer Avrupa devletlerinden de beklenen destek gelmedi. Avrupa, Osmanlı ilerlemesi karşısında ne tam birlik oluşturabildi ne de oluşturduğu birliklerle, yani Haçlı Seferi'yle, bu ilerlemeye engel olabildi. Ancak, madalyonun öbür yüzünde başka gelişmeler vardı. Aynı Avrupa, hızla dünyayı keşfetmeye başlamıştı. Güney Afrika yolu keşfedilmiş ve Hindistan'a gidilmiş, Amerika keşfedilmiş ve buradaki zenginlikler Avrupa'ya aktarılmaya başlanmıştı. Bu arada Hıristiyan dünyası üçüncü büyük parçaya ayrılmış ve Protestanlık ortaya çıkmıştı. Bu gelişmeler sonucu ticaret yolları değişmiş, Akdeniz limanları sönmeye, Atlas Okyanusu'ndaki limanlar gelişmeye başlamıştı. Bütün bunlar Osmanlı Devleti açısından olumsuz gelişmelerdi. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu, bu gelişmelere ayak uyduramadı.

Yavuz Sultan Selim, saltanatının son yıllarında olsa da güneydeki Kölemen tehlikesini ortadan kaldırmış ve böylece Osmanlı Devleti'nin güneyi güvence altına alınmıştı. Fakat bu kez kuzeyde ciddi bir tehlike ortaya çıkmaya başladı. Küçük bir beylik durumunda olan Rus Knezliği, XVI. yy.'da Karadeniz kıyılarına yaklaşmıştı. Osmanlılar ise daha XV. yy.'ın ikinci yarısında hemen hemen bütün Karadeniz kıyılarını ele geçirmişti. Böylece Ruslarla Osmanlılar komşu oldu. Ruslar kuzey-güney ticaretini elinde tutuyor ve Osmanlılarla ciddi bir ticaret ilişkisi başlamış bulunuyordu.

II. Bayezid Dönemi'nde Rus Çarı III. İvan, Padişaha bir mektup göndererek, Rus tüccarlara Kırım'da yapılan kötü muameleden şikayet etti ve iki ülke arasında dostça ilişkiler kurulmasını istedi. Gelen Rus elçisi, bütün protokol kurallarını çiğneyerek son derece kaba hareket etmiş olmasına rağmen II. Bayezid'ten istediklerini alarak ülkesine döndü. Yavuz Sultan Selim döneminde de Çar III. Vasili aynı yolu denedi, ama herhangi yeni bir şey elde edemedi.

Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'da uğraştıran önemli devletlerden biri de Macarlardı.³² Osmanlıların Balkanlar'a geçişinden XVI. yy. ortalarına kadar, zaman zaman ara vermekle birlikte, Osmanlı-Macar çatışması söz konusudur. Zaten, XIV. XV. ve XVI. yy. boyunca Orta Avrupa'da iki güçlü siyasal kuruluştan biri Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu, diğeri Macaristan idi. Macarlar, Balkan Yarımadasını ele geçirmek istiyor ve bunun için Ortodoks-Katolik mezhep çatışmasını bahane ediyordu. Bu amaçla ilk kez I. Layoş, Edirne yakınlarına kadar gelmiş, fakat Sırpsındığı Savaşı'nda yenilip çekilmişti.

Osmanlı-Macar mücadelesi, Macar Krallarından Sigismund, Albert, V. Ladislas, Jan Hunyad (Hünyadi Yanoş), Matyas Korvin ve VI. Ladislas dönemlerinde de sürdü. Fatih Sultan Mehmet döneminde çok şiddetlendi. Çarpışmalar genellikle Belgrat ve çevresinde geçti. Çünkü Belgrat, Avrupa'nın her yanına giden yol üzerinde ve son derece stratejik bir noktada bulunuyordu. Kale, özellikle Macar Ovası'nın kapısı durumundaydı. Fatih, Tuna'yı kuzey sınırı olarak kabul ediyor, fakat Macarlar Tuna'nın güneyine inmek ve Belgrat'ı ele geçirmek istiyordu.

II. Bayezid Dönemi'nde Macarlarla bir anlaşma yapıldı ise de uzun ömürlü olmadı. Yavuz Sultan Selim'in tahta geçtiği sıralarda bazı sınır olayları ortaya çıktı. Anlaşmayı uzatmak

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

için gelen Macar elçisi bu nedenle hapsedildi. Fakat Yavuz, doğuya bir sefer hazırlığında olduğu için elçiler hapisten çıkarıldı ve üç yıllık bir anlaşma imzalandı.

Osmanlı padişahının Çaldıran seferine gitmesini fırsat bilen Macar Kralı, Papa ile anlaşma yollarını aradı ve bir yandan da sınır bölgesindeki kalelere saldırdı. Bu olaylar üzerine, bölgedeki sancakbeylerinin bir kısmı Bosna'da toplandı. Ayrıca padişah da Çaldıran seferinden dönmüştü. Yavuz Sultan Selim, Çaldıran seferinden dönünce yeni bir sefer hazırlığı başlattı. Macar Kralı, bu hazırlığın kendi üzerine olacağını düşündü. Gerek sınır boylarındaki hazırlıklar, gerekse yeni bir sefer hazırlığı Macar Kralı'nı Osmanlılarla yeni bir anlaşma yapmaya zorladı. Bu amaçla 1516 yılı içinde üç Macar elçisi arka arkaya İstanbul'a geldi ve üç yıl önce imzalanmış olan anlaşmayı uzatmak istedi. Durum, Osmanlılar açısından uygundu. Çünkü, hazırlanmakta olan sefer Avrupa değil, Mısır yönüne olacaktı. Tam bu sırada Macar Kralı öldüğünden görüşmeler kesildi.

Yavuz Selim, 1516 yılında Mısır seferine çıktı. Macarlar, Osmanlı topraklarına yeni bir saldırıya geçmeye cesaret edemedi. Aksine, Yavuz'un Romanya üzerinden Macaristan ve Polonya'ya yürüyeceğini düşündü. Buna karşılık Osmanlılar da Macarlar veya Avrupa'da herhangi bir devletle çatışma içinde olmayı düşünmüyordu. İki taraf arasında, savaş yönündeki karşılıklı isteksizlik barışla sonuçlandı. 1519 yılında Osmanlı Devleti önce Polonya ile arkasından Macaristan'la üç yıllık bir anlaşma yaptı.³³ Orta Avrupa'da Macaristan sorunu Kanuni Sultan Süleyman döneminde çözülecek, fakat bu kez Avusturya sorunu başlayacaktır. Avusturya ise Osmanlı Devleti yıkılıncaya kadar düşmanca bir politika izleyecektir.

Osmanlı-Safevî İlişkileri

Yavuz Sultan Selim, kardeşleri ile ilgili sorunu çözüp içeride devlet otoritesini sağladıktan sonra, Avrupa devletleri ile de iyi ilişkiler içinde olmaya çalıştı. Bundan sonra çok önem verdiği Safevi sorununu çözmek için sefer hazırlıklarına başladı.³⁴ Yavuz, daha Trabzon'da şehzade iken durumu görmüştü. Ancak, padişah olduktan sonra da devlet adamlarının büyük bir kısmı, onu Şah İsmail üzerine gitmeye teşvik ediyordu.³⁵ Diğer yandan, Şah İsmail'in yanına sığınan Şehzade Ahmet'in oğlu Murat, Şiiliği kabul etmişti. Sultan Selim, Şah İsmail'den bu şehzadeyi geri istemek için elçi gönderdi. Şehzade iade edilmediği gibi Osmanlı elçisi Safevi sarayında öldürüldü. Şah İsmail, aynı zamanda Karamanoğulları ve Turgutoğulları ile görüşmeler yapıyor ve Osmanlı Devleti'ne karşı bir tür ittifak oluşturuyordu. Zaten, Yavuz tahta çıktığı zaman kutlamak için elçi de göndermemiş ve böylece Osmanlı Devleti'ne karşı niyetini açıkça göstermişti.

Sultan Selim, Safevi Devleti üzerine yürümeye kesin karar vermiş olmasına rağmen, bu iş sanıldandan daha zor olacaktı. Çünkü, her şeyden önce savaşılan olan iki ordunun mensupları, mezhepleri farklı olsa da aynı dinden idi ve aynı etnik kökenden geliyordu. Aynı zamanda Anadolu'da Şiiliği kabul etmiş olanların sayısı, hatırı sayılır bir düzeye çıkmıştı. Bu da yapılacak işi zorlaştıran önemli bir nedendi. Sonuç olarak padişah bu zor işte herkesin görüş birliği içinde olmasını istedi ve Edirne'de divan toplanmasını emretti. Sultan Selim, divanda kendi görüşünü günümüz Türkçesiyle şöyle özetledi: "Hıristiyanlar şu anda önemli bir sorun çıkaracak durumda değil ama doğudaki durum endişe vericidir. Çünkü, Şah İsmail, İran'ı ele geçirdikten sonra kısa sürede Gence, Şirvan, Geylan, Mâzenderân, Taberistan, Cürcan, Doğu Anadolu ve Gürcistan'ı da ele geçirdi. Buralarda birçok değerli insanı, bu arada Özbek Sultanı Şeybek Han'ı da öldürttü. Yaptığı diğer işler ise İslam dinine aykırıdır. Ayrıca, gücü giderek artan bu devletin Osmanlı toprakları için bir

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

tehlike oluşturduğu açıktır. Bu nedenlerden dolayı onlarla savaşmak aklen ve yasal olarak gereklidir. Osmanlı Devleti bunu yapacak güçtedir. Ancak, bu iş için, onlara karşı savaşmanın dinen uygun olduğuna dair bir fetva gereklidir". Yavuz'un, Şah İsmail'e gönderdiği ve iki yazmada kopyası bulunan bu mektupta, istenen fetvanın alındığı belirtilmektedir.³⁶ Fetvanın içeriği son derece ağırdır ve gerekçeleri dini sebeplere dayandırılmıştır. Oysa, Şah Kulu ayaklanmasında Hasan Halife de hemen hemen aynı gerekçeleri ileri sürmüştü ve aynı nedenlere dayandırmıştı. Bu iki olay karşılaştırıldığında şu gerçek ortaya çıkmaktadır; çatışmanın asıl nedeni mezhep ayrılığı değil, siyasal iktidar ve egemenlik kavgasıdır.³⁷

Yavuz Sultan Selim, sefere çıkmadan önce, Anadolu'daki Şah İsmail taraftarlarını tespit ettirdi. Kaynakların verdiği 40.000 sayısı biraz abartılmış görünmektedir. O zamanki dünyanın ve Osmanlı Devleti'nin nüfusu göz önüne alındığında, bu sayıyı doğru kabul etmek zorlaşmaktadır.³⁸ Kesin sayı ne olursa olsun, Yavuz Doğu'ya giderken, ordunun arkasını güvence altına almak istedi.

Savaş için hazırlıklar tamamlanınca, padişah 20 Mart 1514 tarihinde Edirne'den İstanbul'a geldi. Şehzade Süleyman, Edirne'de taht kaymakamı olarak kaldı. Yavuz, İstanbul'da beklerken, ordu Anadolu yakasına geçti. Bir süre sonra kendisi de Üsküdar'a geçti. Buradan hareketle Maltepe, Tekirçayırı, Gebze, Hereke ve Çınarlı konaklarından geçip İzmit'e geldi. Yavuz Sultan Selim, İzmit'te iken, daha önce Şah İsmail'in adamı olduğu için yakalanmış olan Kılıç adında birini bir mektupla Şah İsmail'e gönderdi.³⁹ Mektubun içeriği ağırlıklı olarak nasihat ve tehdit üslubunda yazılmıştı. Mektubun metni bugünkü Türkçe ile ve özetle şöyle idi: "Bil ki ilâhi hükümlerden yüz çevirenlerin, dini ve yasaları yıkmaya çalışanların bu hareketlerine, bütün Müslümanların ve bu arada adaletli hükümdarların, gücü oranında engel olmaları gerekir. Bunu söylemekten amacım şudur: Tekke köşesinden hükümdarlığa yükselen sen, bu yolda yürüdün. Müslüman ülkelere saldırdın. Acıma ve utanmayı bir yana bırakıp zulüm kapılarını açtın. Günahsız Müslümanları incittin. Bozgunculuğu ve bölücülüğü kendin için esas kabul ettin. Hükümdarların yapması gereken doğru işleri ve hükümleri, keyfince değiştirip yasaları yıktın. Daha birçok yanlış işler yaptın. Bunlar senin yaptığın kötülüklerden sadece birkaçıdır. Bu nedenle din adamları kesin kanıtlara dayanarak senin dinden çıktığına, senin ve sana bağlı olanların öldürülmesinin, mallarının yağmalanmasının, kadın ve çocuklarının tutsak edilmesinin, din bakımından uygun olduğuna oy birliğiyle karar verdi. Bu durum karşısında ben, Tanrı'nın emrini yerine getirmek, baskı altında olanlara yardım etmek için zırhımı giydim, kılıcımı kuşandım, ata bindim ve yola çıktım. Amacım Tanrı'nın yardımıyla senin padişahlığını yok etmek ve böylece yaptığın kötülükleri engellemektir. Ancak, savaştan önce sana tekrar Müslüman olmanı öneriyorum. Eğer yaptıklarına pişman olup içtenlikle tövbe eder ve aldığın kaleleri geri verirsen, seni dost olarak kabul ederim. Ama yanlış yapmaya devam edersen, kötülüklerinle berbat ettiğin yerleri kurtarmak ve senin elinden almak için Tanrı'nın izniyle yakında geleceğim. Takdir ne ise öyle olacaktır". Bu mektubun yanıtı gelmeden, Yavuz ikinci bir mektup daha gönderecektir.

Ordu yürüyüşünü sürdürerek İzmit'ten sonra Kazıklıderbent, Yaylacık, Dikilitaş, İznik konaklarını geçip oradan Yenişehir'e geldi. Burada iken Anadolu ve Rumeli beylerbeyi orduya katıldı. Seyitgazi konağına gelindiğinde Dukakinoğlu Ahmet Paşa komutasında 20.000 kişilik Timarlı Sipahi, durumu incelemek ve Safevi ordusundan haber alabilmek için ileri gönderildi.

Osmanlı Ordusu güneye dönüp bir süre sonra Konya'ya geldi. Burada birkaç gün kalındı.

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Mevlânâ'nın mezarı ziyaret edildi. Kapı halkına bir miktar terakki verildi. Buradan on iki konaklık yol geçilerek Kayseri'ye gelindi. Kayseri'de iken Karaman kuvvetleri orduya katıldı. Üç konak sonra ordu Çubuk Ovası'na geldi. Çubuk Ovası'nda Dulkadiroğlu Alaü'd-devle'ye mektup yazılıp Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması istendi. Dulkadiroğlu bu isteği kabul etmedi. Sivas'a iki konak kala Mihaloğlu Mehmet Bey, tutsak almak üzere akıncılarla ileri gönderildi. Daha önce aynı görevle gönderilmiş olan Dukakinoğlu Ahmet Bey dönüp orduya katıldı.

Sivas'ta ordunun teftişi yapıldı. Asker sayısının 140.000 civarında olduğu görüldü. Bunun üzerine timarı 3.000 akçeden az olan Sipahiler ayrılarak, İskender Paşa oğlu Mustafa Bey komutasında geride bırakıldı. Bunun nedeni hem asıl ordunun beslenme sorunu hem de çıkabilecek bir ayaklanma, Dulkadiroğulları veya Kölemenlerden gelebilecek bir saldırı ihtimaline karşı ordunun gerisini güvence altına almaktı. Zira ordu, Osmanlı-Safevi sınırına çok yaklaşmıştı. Savaşta gerekli olmayan eşya Sivas'ta bırakıldı. Dört konak sonra Kunduzsuyu yakınındaki Masakçılar konağında askere cephaneye dağıtıldı. Suşehri'nden itibaren Safevi topraklarına girildi ve Erzincan yakınlarına gelindi.

Yavuz'un ilk mektubu Şah İsmail'e Hemedan'da iken verilmişti. Birinci mektubun yanıtı gelmeden Yavuz, Erzincan yakınlarında iken Safevi sultanına ikinci bir mektup gönderdi. Bu Farsça mektuptan başka, Türkçe yazılmış üçüncü bir mektup daha gönderildi. Son iki mektubun içeriği birincisi ile hemen hemen aynıydı. Yavuz, biraz daha hakaret içeren ifade kullanmıştı.⁴⁰

Bu üç mektubun yanıtı olarak Şah İsmail'den bir elçiyle mektubu geldi. Safevi hükümdarı bir yandan dostça ilişkilerden söz ederken, diğer yandan hakaret ediyor ve savaşa hazır olduğunu söylüyordu. Safevi elçisi idam edildi, o sırada (21 Temmuz 1514) gelen Kölemen elçisinin barış önerisi reddedildi.

Erzincan'dan doğuya doğru olan bölgede coğrafi yapı çok sarp ve hele bir ordunun geçmesi için çok zordu. Zaten İstanbul ile Erzincan arasında uzun bir mesafe vardı. Ayrıca, ordu artık yabancı bir devletin topraklarında ilerliyordu. Bütün bu nedenlerden dolayı, devlet adamlarından bir kısmı artık geri dönmek istiyordu. Fakat bu isteği padişaha söylemeye hiçbiri cesaret edemiyordu. Yavuz tarafından sevilen bir kişi olan ve devlete büyük hizmetleri geçmiş olan Hemdem Paşa'nın bunu padişaha söylemesini istediler. Hemdem Paşa, muhaliflerin isteğini kabul etti, ama bunu hayatıyla ödedi. Yavuz Sultan Selim, Safevi sorununu çözmeye kesin kararlı idi. Bunu engellemek isteyen kişi, devlete hizmeti geçmiş de olsa taviz verilmemeliydi. Sonuç olarak muhalefet şimdilik ortadan kalktı ve ordu yürüyüşünü sürdürdü.

Erzincan ile Tebriz arasında 27 konaklık mesafe vardı.⁴¹ Ordu yola devam ederken, Şehsüvaroğlu Ali Bey, Safevi Ordusu'ndan haber almak üzere ileri gönderildi. Tercan yörelerine gelindiğinde Faik Bey, Bayburt'u alma, Ferahşad Bey, Tercan'ı alma ve Mihaloğlu ile Voyvoda Bali ise Safevilerden tutsak alma işiyle görevlendirildi. Osmanlı ordusu Erzurum yakınlarındaki Çermik konağına geldiğinde, Voyvoda Bali'nin getirdiği iki tutsaktan önemli bilgiler alındı. Yavuz Selim, tutsaklarla Şah İsmail'e bir mektup daha gönderdi. Bu mektup içerik bakımından öncekilere benzemekle birlikte, hakaret ifade eden cümleler daha ağırdı. Osmanlı padişahı, Şah İsmail'i savaşa zorlamak için bu yolu seçmiş olmalı. Zira, Osmanlı Ordusu uzun süredir Safevi topraklarında yürütmesine rağmen Şah İsmail ortalarda görünmüyordu. Belki o da, Osmanlı Ordusu'nu daha doğuya çekmek, yormak ve kendisi için en uygun yerde savaşı kabul etmek için bir taktik uyguluyordu.

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Hatta belki, Osmanlı askerleri ve devlet adamları arasındaki muhalefetten haberi vardı ve yolu uzatarak bu muhalefeti artırmak istiyordu.

Çermik'ten dört veya beş konak ileride Çoban Köprüsü konağına gelindiğinde Gürcü beylerinden Mzed-Çabuk'un elçisi geldi.⁴² Elçi çok miktarda armağan ve yiyecek getirdi. Bu durum padişahı memnun etti ve yiyecek konusunda yine desteğini istedi.

Eleşgird'e yakın Karasakallı adlı konağa gelindiğinde Yeniçeriler daha ileri gitmek istemediklerini söyledi. Hatta çadırlarını yıkarak bir tür ayaklanma başlattılar. Yavuz Sultan Selim, bu olay üzerine askerinin arasına girip, kısa fakat etkili bir konuşma yaptı ve kısaca "...Yiğit olan benimle gelsin. Eğer kimse gelmezse ben tek başıma giderim." dedi. Bu konuşma etkisini gösterdi ve ordu yürüyüşüne devam etti.

Bu arada Safevi Ordusu'ndan yeni haberler geldi. Bu haberlere göre Şah İsmail, Tebriz yakınlarında idi. Artık Şah İsmail'in de bu işi daha fazla uzatmak istemediği anlaşıldı. Çaldıran'a birkaç konak uzaklıktaki Dana Sazı konağında iken Safevi Ordusu'nun Çaldıran'da olduğu öğrenildi. Burada iken güneş tutuldu. Bu doğa olayını münecimler, savaşı Yavuz Sultan Selim'in kazanacağı ve Şah İsmail'in yenileceği şeklinde yorumladı. Bu olay ve yorumu, ordunun moralini yükseltti.

20 Ağustos 1514 tarihinde Bayezid Kalesi Osmanlıların eline geçti. 22 Ağustos'ta ise ordu Çaldıran Ovası'na geldi. Akşama kadar yürüyüş devam ettikten sonra Akçay vadisinin kuzey-batı tepelerinde savaş düzeni alındı. Safevi Ordusu daha önce geldiğinden yorgun değildi. Osmanlı Ordusu yaklaşık 2.500 kilometre yol yürüyüp, akşama doğru Çaldıran'a gelmiş, bu arada savaş düzeni almış, dolayısıyla dinlenememişti. Buna rağmen akşam toplanan savaş meclisinde ertesi sabah saldırı kararı verildi. Ancak bu karar, Yavuz Sultan Selim ve Defterdar Pirî Mehmet Çelebi'nin iki oyuyla alındı denebilir. Zira, devlet adamlarının çoğu ordunun dinlenmesi görüşünde idi.

İki ordu da o dönemin klâsik savaş düzeni içindeydi. Yani, merkez, sağ kanat ve sol kanat (veya merkez, sağ kol ve sol kol) asıl kuvvetleri oluşturuyor, öncü, artçı ve yedekler de yardımcı kuvvetler olarak görev yapıyordu. Bu sistem Çaldıran Savaşı'nda da değişmedi. Osmanlı Ordusu'nun merkezinde Yavuz Sultan Selim vardı. Padişahın yanında 10.000 tüfekli Yeniçeri ile topçu, cebeci ve kapıkulu süvarileri (Ulûfeci bölükleri, Garip bölükleri, Sipahi ve Silahdar bölükleri) vardı. Yeniçerilerin ön tarafına, siper görevi yapması için arabalar ve develer konulmuştu. Vezir-i Azam Hersek-zâde Ahmet Paşa, Dukakinzâde Ahmet Paşa ve üçüncü Vezir Mustafa Paşa da merkezde görev aldı.

Sağ kola Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa komuta ediyordu. Emrinde Anadolu ve Karaman kuvvetleri ve 8.000 azap askeri vardı. Sol kolda ise Rumeli askerinin başında Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa bulunuyordu. Hasan Paşa'nın yanında da 10.000 azap askeri vardı. Şehsüvaroğlu Ali Bey öncü, Şadi Paşa ise artçı kuvvetlerin komutanlığına atandı. Bu şekilde düzenlenen Osmanlı Ordusu'nun toplamı 120.000 kadardı. Bunların 80.000 kadarı tımarlı sipahi (eyalet askeri) idi.

Toplar zincirlerle birbirine bağlandı ve azap askerinin arkasında konuşlandırıldı. Çarpışma sırasında emir verildiği zaman azaplar iki yana açılacak ve topolar ateşe başlayacaktı.⁴³ Osmanlı Ordusu'nun zayıf yanı atlarının ve askerlerinin yorgun olması ve yiyecek maddelerinin azlığı idi.⁴⁴

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Safevi Ordusu da yine klâsik düzen içine girdi. Şu farkla ki merkezde genellikle hükümdar veya başkomutan konumunda olan kişiler bulunurken, Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail, ordusunun sağ kanadında yer aldı. Ancak, Şah İsmail'in merkez kuvvetleri arasında yer aldığını söyleyen tarihçiler de vardır. Safevi sol kanadının başında Ustacloğlu Mehmet Han bulunuyordu. Merkezde ise, Safevi devlet örgütü içinde Necm-i Sâni denilen ve vezir-i azam derecesinde olan Seyyit Nimetullah oğlu Mîr Abdülbaki ile Kazasker Seyyit Şerif komuta ediyordu.

Şah'ın yanında sayısı 10.000 kadar olan ve hepsi zırlı atlılar vardı. Orduda top ve tüfek bulunmakla birlikte, ateş gücü bakımından Osmanlı Ordusu daha üstündü. Safevi Ordusu'nun atlı birlikleri, sayıca Osmanlı atlı birliklerinden çoktu. Genel olarak değerlendirildiğinde iki ordu birbirine denk görünüyordu.

Şah İsmail'in savaş taktiği, sağ ve sol kanatlardan saldırıp, Osmanlı merkez kuvvetlerini arkadan çevirmektir. Bu oldukça riskli bir taktiktir. Buna rağmen uygulamaya karar verilmesinin nedeni Şah'ın askerlerine olan güveni, askerlerin de Şah'a olan bağlılığı idi. Ayrıca Şah İsmail, Osmanlı Ordusu'ndan bazı birliklerin savaş sırasında kendi tarafına katılacağına inanıyordu. Safevi Ordusu'nun atlı ve askerleri yorgun değildi. İyi teçhiz edilmişti ve yiyecek bakımından bir sorun yoktu.

Bu şekilde konuşlandırılmış olan iki Türk ordusu, bugünkü Doğu Bayezid kentinin 80 kilometre kadar güneydoğusunda bulunan Çaldıran Ovası'nda savaşa tutuştu. Savaş, 23 Ağustos 1514 tarihinde, sabahın erken saatlerinde, Safevi Ordusu'nun saldırısı ile başladı. Safevi sağ kanadı, Osmanlı sol kanadı üzerine, Safevi sol kanadı ise Osmanlı sağ kanadı üzerine yürüdü. Osmanlı sağ kanat komutanı Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa, Safevi sol kanadını top menziline kadar çektikten sonra, askerlerini yana doğru açtı ve Osmanlı topları ateşe başladı. Bu beklenmedik durum karşısında Safevi sol kanadı bozuldu. Komutan Ustacloğlu öldü. Sinan Paşa, Safevi piyadelerine de saldırdı ve dağıttı. Piyadelerin komutanı Abdülbaki Han da öldü.

Safevi sağ kanadı önce Yeniçerilere saldırdı ise de sonuç alamadı. Bunun üzerine Osmanlı sol kanadına yöneldi. Kanadın ucunda yedek olarak bekleyen Malkoçoğlu Ali Bey ve Dur Ali Bey'in kuvvetleri dağıldı ve komutanları öldü.⁴⁵ Daha sonra asıl sol kanat birlikleri üzerine yönelen Şah İsmail karşısında, komutan Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, azapları topların önünden zamanında çekemedi. Dolayısıyla toplar ateş edemedi. Toplar ateş edemeyince azaplar dağıldı ve Osmanlı sol kanat birlikleri merkeze doğru kaçmaya başladı. Sol kanat komutanı Hasan Paşa öldü.

Osmanlı sol kanadındaki bu hassas durum karşısında Yavuz, tüfekli Yeniçerilerden bir kısmını o tarafa gönderdi. Tüfek ateşi karşısında ağır kayıplar veren Şah, Osmanlı artçı kuvvetleri üzerine yöneldi. Bu sırada Osmanlı merkez kuvvetlerinin hepsi savaşa katıldı. Safevi atlı birlikleri, Osmanlı ordusunun ağırlıkları arasına girdi ve düzeni bozularak dağıldı. Şah İsmail sol kolundan yaralandı ve kaçmaya karar verdi. Şah'ın kaçmasından sonra İran Ordusu fazla direnemedi ve dağıldı. Sabah güneş doğarken başlayan savaş, akşam üzeri Safevi Ordusu'nun yenilgisiyle sonuçlandı.

Böyle bir savaşta, daha etkili ve geniş çaplı bir sonuç alabilmek için karşı taraf birliklerinin izlenmesi ve tamamen savaş dışı bırakılması gerekir. Ancak, Çaldıran Savaşı'nı kazanan Osmanlı Ordusu, Safevi Ordusu'nu yeterince izleyemedi. Kaynaklar genellikle durumu, "Kaçanı kovalamak mertliğe sığmaz" biçiminde bir açıklama yaparlarsa da bu açıklama

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

XVI. yy. tarihçiliğine uyan bir açıklamadır.⁴⁶ Gerçekte yeterince izleme harekâtı yapılmamasının nedenleri başkadır. Her şeyden önce Osmanlı Ordusu yorgundur ve bu savaşta o da önemli ölçüde yıpranmıştır. Ayrıca, Osmanlı başkentinden çok uzakta, Safevi toprakları içinde savaşılmaktadır. Uzun bir izleme harekâtı sırasında nelerle karşılaşılacağı belli değildir. Belki de etkili bir izlemeye, Safevi Ordusu'nun bıraktıklarını yağmalama işi engel olmuştur. Neden ne olursa olsun Şah İsmail, yanındaki adamlarıyla önce Tebriz'e, oradan da Sultaniye Kalesi'ne gitti.⁴⁷

Çaldıran zaferinden sonra Osmanlı Ordusu ileri yürüyüşünü sürdürdü ve Tebriz'e geldi. Burada Yavuz, kendi adına hutbe okuttu. Tebriz halkından özellikle tüccar, bilgin ve sanatkârlardan bin kadarını İstanbul'a gönderdi. 14 Eylül 1514'te kışlamak için Karabağ'a hareket etti. Bölge, çetin kış şartlarının geçtiği bir coğrafi yapıya sahipti. Eylül sonuna gelinmiş, dolayısıyla havalar soğumuştur. Sefer başından beri yiyecek sıkıntısı vardı, ama şimdi bu sıkıntı daha da artmıştı. Gürcistan Hanından istenen yiyecek de henüz gelmemişti. Devlet adamları kışı burada geçirmenin doğru bulmadığından askeri de bu yolda hazırlıyordu. Padişah bu durumu anlayınca geri dönmeye karar verdi.

Dönüş yolunda Yavuz Sultan Selim, orduda disiplinsizliğe neden olan kişileri cezalandırdı. Görevden alınanlar arasında Vezir Mustafa Paşa, Vezir-i Azam Hersekzâde Ahmet Paşa ve İkinci Vezir Dukakinoğlu Ahmet Paşa da vardı. Yavuz Selim'in kararı, kışı Amasya'da geçirip ertesi yıl yeniden doğu seferine çıkmaktı. Dolayısıyla ordu, Amasya'ya gelip kondu. Bunu tahmin eden Şah İsmail, Yavuz Amasya'da iken bir elçi gönderdi ve barış istedi. Fakat bu istek Yavuz Sultan Selim tarafından reddedildi.

Yavuz Amasya'da iken yeni atamalar yaptı. Kısa bir süre önce görevden aldığı Dukakinzade Ahmet Paşa'yı, vezir-i azamlığa atadı.⁴⁸ Başdefterdar Piri Mehmet Efendi'yi de Üçüncü Vezirliğe getirdi. Dukakinzade, Çaldıran zaferinden sonra, Safevi Ordusu'nu izlemede isteksiz davranmıştı. Karabağ'da kışlama konusunda da yine olumsuz oy vermişti. Amasya'da ise padişahın burada kışlayıp, baharda yeni bir doğu seferine çıkma kararında olduğu öğrenilince Dukakinzade yine karara soğuk baktı. Çaldıran seferi sırasında askerler zaman zaman olumsuz tavır takınmıştı. Amasya'da da askerler sorun yaratınca Yavuz, etkili önlemler almaya karar verdi. Birçok kişiye ölüm cezası verildi. Bu arada Dukakinzade'nin askerlerin kışkırtılmasında rolü olduğu, ayrıca, Dulkadiroğlu Alaüddevle ile mektuplaştığı ileri sürüldü. Dukakinzade Ahmet Paşa, vezir-i azamlıktan alınıp öldürüldü.

Çaldıran'da Şah İsmail yenildi, Yavuz Sultan Selim zafer kazandı, ama bu sonuç Osmanlı-Safevi ilişkisini hiçbir şekilde olumlu yönde etkilemedi. İki taraf arasında Doğu Anadolu'nun kuzeyinde ve güneyinde küçük çapta da olsa çatışmalar sürüp gitti. Çünkü, Osmanlı-Safevi anlaşmazlığının temel nedeni Doğu Anadolu idi. Bu bölgede egemen olan devlet, İç ve Batı Anadolu ile Kafkasya ve Irak'ı kontrol edebilirdi. Osmanlı Devleti, Fırat Irmağı'na kadar olan Anadolu topraklarında siyasal birliği kurmuştu. Doğu Anadolu'nun Safevilerin eline geçmesi, bu Orta ve Batı Anadolu'nun, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin tehlike altında olması demekti. Kaldı ki Yavuz, daha şehzadeligi sırasında Şah İsmail'in bu yolda çok yoğun bir çalışma içinde olduğunu bizzat görmüştü. Dolayısıyla Yavuz Sultan Selim'in, Safevilere karşı izlediği politika, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği açısından son derece isabetliydi. Çaldıran'da zafer kazanılmıştı, ama ne Safevi Devleti ne de Şah İsmail yok edilebilmişti. Bu sonuç, iki tarafın da Doğu Anadolu üzerinde mücadeleye devam edeceği anlamına geliyordu.

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Doğu Anadolu'da, Akkoyunlu Devleti yıkıldıktan sonra, yerel beyler egemen olmuş ve bölgede kelimenin tam anlamıyla bir karmaşa ve siyasal bölünmüşlük ortaya çıkmıştı. Çok küçük toprak parçaları üzerinde egemenlik kuran bu beylerin kimi Osmanlı Devleti'ne, kimi de Safevi Devleti'ne bağlılık gösteriyordu. Bölgede sürekli bir barışın sağlanması, en kısa sürede siyasal birliğin sağlanmasıyla mümkündü. Ancak, bölgenin coğrafi yapısı kısa sürede bir fetih hareketini zorlaştırıyordu. Kemah gibi bazı kale ve kentler fethedildi. Fakat Yavuz, asıl fethi, doğudaki derebeyleri arasında bulunan geçimsizlikleri kullanarak sağladı. Bu konuda özellikle Bitlisli İdris'in⁴⁹ büyük hizmeti geçti. Bu arada ordu önce Sivas'a, oradan Kayseri'ye geldi. Doğu Anadolu'nun bu bölgelerinde Osmanlı egemenliği gerçekleştirilirken Yavuz Selim, Rumeli Beylerbeyliği'ne atadığı Sinan Paşa'yı, Dulkadiroğulları topraklarını ele geçirmek üzere 40.000 kişilik bir kuvvetle bölgeye gönderdi. Alaüddevle Bey, Göksun'da yapılan savaşta yenildi ve dört oğlu ile birlikte öldü. Dulkadiroğulları toprakları Osmanlı yönetimine geçti. Bölge, Osmanlı Devleti egemenliğinde kalmak şartıyla Alaüddevle'nin yeğeni, Şehsüvaroğlu Ali Bey'e verildi. Yavuz Sultan Selim, Temmuz 1515 tarihinde İstanbul'a döndü.

Kuzeydoğu Anadolu'da Osmanlı yönetimi kurulduktan sonra Güneydoğu Anadolu'ya dönüldü. Bölgede Diyarbakır, Safevi Devleti'nin en önemli kentlerinden biri idi. Kent önce, Bitlisli İdris'in çabaları sonucu barış yolu ile Osmanlı yönetimine geçti. Bunun üzerine Şah İsmail, Ustacloğlu Mehmet Han'ın kardeşi Kara Han'ı Diyarbakır'a yolladı. Kent kuşatıldı ise de gönderilen Osmanlı kuvvetleri sayesinde başarılı olamadı. Mardin'e doğru çekilen Kara Han, izlendi ve yapılan çarpışmada öldü. Burada Mardin ve diğer Güneydoğu Anadolu kale ve kentleri Osmanlı yönetimi altına alındı.⁵⁰

Osmanlı-Memlûk (Kölemen) İlişkileri

Artık Doğu Anadolu'nun tamamı Osmanlı egemenliği altına girmiş ve bölgede siyasal birlik sağlanmıştı. Fakat bu kez, zaten bozuk olan Osmanlı-Kölemen ilişkileri gündeme geldi. Zira, Kölemen sultanı sıranın kendisine geldiğini anlamakta zorlanmadı. Çünkü şimdi Suriye gerek Anadolu, gerekse Mısır için önemli bir stratejik bölge idi. Başka bir deyişle Suriye, hem Anadolu'nun hem de Mısır'ın kapısı durumundaydı.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'ni anlatmadan önce, bu seferle ilgili olarak bazı özel adların telaffuz ve imlaları üzerinde, çok kısa da olsa bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Bunlar, Mercidabık, Kansu Gavri, Ridaniye ve Tumanbay kelimeleridir. Bu adlar bugüne kadar konuyla ilgili olarak yazılan kitap ve makalelerde genellikle yanlış telaffuzlarıyla verilmiştir. Özellikle Mercidabık çok değişik imlalarla yazılmıştır. Bunlar arasında en yaygın olanları Merc-i Dâbık, Merci Dâbık, Mercidâbık, Merc-Dâbık imlalarıdır.⁵¹ Bu yer adı Arapça birleşik bir kelimedir. İlk kelime olan Merc, Farsçadan Arapçaya geçmiştir ve Arapçada "çayır, çayırılık" anlamına gelir. "Dâbık" ise Halep'in kuzeyinde bir köy adıdır. Kelimenin sözlük, anlamı "ökse, ökse otu" demektir.⁵² Bu Arapça birleşik ad, Farsça ad tamlaması gibi Merc-i Dâbık şeklinde yazmak ancak Osmanlı Türkçesi kuralları içinde yazmakla mümkündür. Doğru imla, eğer merc kelimesinin irabını etkileyecek bir durum yoksa Mercu- Dâbık, irabı etkileyecek harf-i cer varsa Merci-Dâbık biçiminde olmalıdır. Arapçada adların irabını sessiz okumak da mümkündür. Bu durumda Merc-Dâbık biçimi de yanlış değildir. Dilbilgisi bakımından böyle bir açıklama yapmakla birlikte galat-ı meşhur olarak, Türkçeleşmiş biçimiyle Mercidabık olarak kullanmak bugün için doğru olanıdır.

Diğer kelimelerden Kansu Gavri de yine Kansu Gûrî, Kansuh Gavri, Kansuh el-Gori ve

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

hatta Kansugavri⁵³ biçiminde geçmektedir. Doğrusu Arapça dilbilgisi kurallarına göre Kansuh el-Gavri'dir. Ancak, bu iki kelimenin Arapça olmadığını gözden uzak tutmamak gerekir. Bazı kaynaklarda Kansu Gûrî olarak da geçmektedir. Bu metinde, yine Türkçedeki yaygın telaffuzu ile Kansu Gavri biçimi kullanılacaktır.⁵⁴

Üçüncü ad Ridaniye'dir. Bu kelime Prof. Dr. Şinasi Altundağ ve Prof. Dr. Şehabettin Tekindağ'ın yazıları dışında hemen hemen hep Ridaniye biçiminde kullanılmıştır. Bu iki araştırmacı ise Reydaniye biçimini tercih etmiştir.⁵⁵ Kahire'ye yakın bir yer olan kelimenin Arapça telaffuzu er-Reydaniye'dir.

Görüldüğü kadarıyla Altundağ ve Tekindağ Arapça harf-i tarihi atıp, kelimenin kökünü kullanmıştır. Bu metinde, diğer kelimelerde olduğu gibi, Türkçede yerleşmiş biçimi olan Ridaniye kullanılacaktır.

Son kelime ise Tumanbay'dır. Bu kelime de genellikle Tomanbay biçiminde kullanılmıştır. Doğrusunun Tumanbay olması gerekir. Tuman kelimesinin Moğolca ve Türkçedeki Tümen kelimesiyle aynı olduğunu sanıyoruz.

Kaynak ve araştırmalardan çoğu, bu kelimelerin bir kısmını doğru, bir kısmını,⁵⁶ bazen de hepsini yanlış imlalarla kullanmıştır.

Yavuz Sultan Selim tahta çıktığı sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu sınırı yaklaşık Fırat Irmağı'na dayanmıştı. Doğu Anadolu'nun doğu yarısı Safevi Devleti yönetiminde idi ve Çaldıran Zaferi'nden sonra bölgenin tümü Osmanlı yönetimi altına alındı. Güneydoğu Anadolu'nun önemli bir kısmı (Malatya dahil) henüz Kölemenlerin yönetiminde idi. Osmanlı Devleti ile Kölemen Devleti arasında bir tampon devlet olarak Dulkadiroğulları bulunuyordu. İki Türk devleti arasındaki ilişkiler daha Fatih Sultan Mehmet döneminde bozulmuş, II. Bayezid döneminde Çukurova'daki egemenlik çatışması yoğunlaşmış ve Yavuz Sultan Selim dönemine gelinceye kadar, bu bozuk ilişkiler artarak süregelmiştir.

Osmanlılarla Kölemenler arasındaki ilişkilerin bozulmasının asıl nedeni, Kölemenlerin Suriye üzerindeki endişeleri idi. Yavuz Sultan Selim'den önceki yıllarda Kölemenler, Toroslar'a kadar Akdeniz Bölgesi'nin doğu yarısını ve Güneydoğu Anadolu'yu yönetimi altına almıştı. Yavuz Dönemi'ne gelindiğinde Doğu Akdeniz bölgesinin hemen hemen hepsi Osmanlı Devleti yönetimine geçti. Suriye'nin de Osmanlı yönetimi altına girmesi bu ilerlemenin doğal sonucu olarak görülüyordu. Oysa Kölemen Devleti için Suriye, Mısır'ın anahtarı durumundaydı. Bu nedenle de Suriye'nin büyük önemi vardı. Kölemen Devleti, Osmanlıların güneydeki ilerlemelerine ciddi bir biçimde karşı koyamıyor, fakat ele geçen her fırsatı da değerlendirmeye çalışıyordu. Osmanlı şehzadeleri veya tahtta hak iddia edenler, zaman zaman Kölemen Devleti'ne sığınıyor ve burada çok iyi karşılanıyordu. Mesela, Şehzade Ahmet'in ölümünden sonra oğlu Kasım, lalası tarafından Halep'e kaçırılmıştı. Henüz on üç yaşında olan bu şehzadeyi, Kansu Gavri gizlice Kahire'ye getirtti ve zamanı geldiğinde, Osmanlı padişahına karşı kullanmayı düşündü.⁵⁷

İlişkilerin bozulmasının diğer bir nedeni de Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey'in⁵⁸ izlediği politika idi. Alaüddevle Bey, devletinin varlığını ve devamını Osmanlılarla Kölemenler arasında sağlayacağı denge politikasında arıyor, fakat yine de Safeviler ve özellikle Kölemenler tarafına ağırlık veriyordu. Mesela, Çaldıran Savaşı'na katılması için yapılan öneriyi reddetmiş, o an için devletinin çıkarını Kölemen ve Safevi dostluğunda aramayı uygun bulmuştu. Bu durumu göz ardı etmeyen Osmanlı Devleti, Dulkadiroğulları toprağını ele

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

geçirdi ve Alaüddevle'nin başını da Kölemen Devleti sultanına gönderdi. Bölgenin ele geçirilmesiyle Osmanlılar, Suriye kapılarına dayanmış oldu.⁵⁹

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı'na giderken Kölemen sultanına birleşmeyi önermiş, fakat Kölemen Devleti bu savaşta tarafsız kalmayı yeğlemişti. Savaş sonunda, Osmanlı Ordusu'nun yeniden Safevi ülkesine yürüyeceği söylentileri Şah İsmail'i kuşkuya düşürdüğü gibi, aynı yılın ortalarında Dulkadıroğulları Beyliği'nin Osmanlılarca ortadan kaldırılması da Kölemen Sultanlığı için kuşku verici bir durum yarattı.⁶⁰

I. Selim'in Suriye ve Mısır üzerine yürümesinin bir nedeni de Kölemen ülkesindeki iç durumun karışıklığıydı. Kansu Gavri, halkının büyük bir kısmı tarafından sevilmiyordu. Vergileri artırmış, düşük ayarlı para bastırarak enflasyonun yükselmesine neden olmuş ve hayır kurumları ile vakıflara ait hükümleri hiçe saymaya başlamıştı. Diğer yandan Ümit Burnu'nun keşfi ile dünya ticaret yolunun değişmesi, Mısır'ın önemli gelir kaynaklarından birini yitirmesine yol açmış ve böylece ekonomik sıkıntı içine düşülmüştü.⁶¹

Kölemen Devleti'nin ileri gelenlerinden Halep Valisi Hayırbay ile Canberdi Gazalî, Osmanlı Devleti ile dostça ilişkiler kuruyor, bu da Yavuz Sultan Selim'in, Suriye ve Mısır üzerindeki düşüncelerinde etkili oluyordu.

Uzun yıllardan beri Osmanlı İmparatorluğu için sıkıntı kaynağı olan Kölemen Devleti sorununa kesin bir çözüm getirmek amacıyla I. Selim, Divan-ı Hümâyun'u toplayıp görüşünü aldı. Ancak, Çaldıran Seferi'nde olduğu gibi burada da hemen karar almak mümkün olmadı. Hatta Divan üyelerinin çoğu Kölemenler üzerine yapılacak bir sefere karşıydı. Olumlu karar almak Yavuz Sultan Selim için de zordu. Öncekinde, karşı tarafın Şii olduğu bahanesi ileri sürülmüştü. Oysa bu ülkenin insanları Sünni idi.⁶² Muhalefet de özellikle bu nokta üzerinde duruyor ve itiraz ediyordu. Vezirlerden Hocasade Mehmet Paşa sefer yanlısıydı. Mehmet Paşa yaptığı konuşmada; "Bizim için şu veya bu dinden ya da milletten olmak söz konusu değildir. Önemli olan, devlete yönelmiş tehlikeyi ortadan kaldırmaktır. Tehlikenin görüldüğü yerde karşısına çıkmaktır. En önemli ve gerekli olan şey de düşmanlar birleşmeden önce, onların yarattığı tehlikeyi tek tek gidermektir" dedi. Sonunda ülke gerçekleri, din birliğine üstün geldi ve Kölemen Devleti üzerine bir sefer düzenlenmesine karar verildi. Ancak, seferin Suriye ve Mısır üzerine olacağı özellikle gizlenmeye çalışıldı.

Yavuz Selim'in, Kölemenler üzerine yapacağı seferde ne kadar kararlı olduğu, Karesi Sancakbeyi'ne gönderdiği hükümden açıkça anlaşılmaktadır. Benzeri Osmanlı Tarihi'nde pek görülmeyen hükümün içeriği günümüz Türkçesiyle ve özetle şöyledir; ".Buyurdum ki hükümümü aldığında kesinlikle geciktirmeyip, sancağında bulunan Alaybeyi, Sübaşı, Çeribaşı ve Sipahilere çok sıkı tenbih edesin ki her biri erleri, cephaneleri, savaş araç ve gereçleri ve diğer ihtiyaçları ne ise hazırlayıp, baharda vereceğim emri beklesinler.Ama bu kez askeri ben denetleyeceğim. Tolgası olmayanın başı, kolçağı olmayanın kolu kesilecek, diğer silahlarında eksiklik bulunanlar için de ölüm cezası verilecektir. Bunu ilgililere gereği gibi anlat ve özellikle sen de bu biçimde hareket et. Zamanından önce durumu bildirmemin nedeni, sonradan ileri sürülecek özür ve bahaneleri kabul etmemek içindir."⁶³ Elbette sefer hazırlığı sadece eyalet askerlerine gönderilen hükümlerden ibaret değildi. Bu arada Haliç tersaneleri genişletilmiş ve yeni gemiler yapılmıştı. Donanma Suriye kıyılarına gönderildi ve bölgede görülecek ticaret ve savaş gemilerinin kontrol edilmesi istendi. Safevi ülkesi ile ticaret yasağı konuldu. O yıl Hac veya başka amaçlarla Arabistan ve İran'a gitmek yasaklandı.

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Bu hazırlıklar ve alınan kararlar Kansu Gavri'yi daha çok telaşlandırdı. Bu gelişmeler üzerine Yavuz Sultan Selim'e gönderdiği mektup ilginçtir. Osmanlı padişahının uyguladığı diplomasi ve izlediği politikayı, Kölemen sultanı da izlemektedir. Kansu Gavri, Yavuz'a "oğlum hazretleri" diye hitap ediyor ve ticaret için konulan ambargodan şikâyet ediyordu. Ayrıca, bu seferin Kölemen Devleti üzerine yapılacağı konusunda haber aldığını da belirtiyordu. Özellikle son kısmında sözü, Yavuz'un Çaldıran'da iki toplum arasındaki mezhep farkını kullanmasına getirerek şöyle diyordu: ".İkimiz de Tanrı'ya şükür Müslümanların padişahıyız. Yönetimimiz altında olanlar müminler ve muvahhitlerdir,⁶⁴ Sûfi gibi Hâricî değildir.⁶⁵ İki devlet arasındaki bir çatışma Müslümanlara zarar verecektir. Eğer aramızdaki dostluğun bozulmasına biz sebep olduysak, onu hemen düzeltmeye hazırız." Görüldüğü üzere mektubun ifadesi son derece yumuşaktır ve aynı diplomasi kuralları kullanılmıştır. Bu tür karşılıklı mektuplaşma Mercidabık Savaşı'na kadar sürdü. Gerçek olup olmadığı tartışılan⁶⁶ Şubat 1516 tarihli başka bir mektupta Yavuz Sultan Selim'in üslubu yine ilgi çekicidir. Mektubun içeriği özetle şöyledir: ".Mısır'a karşı hiçbir kötü niyetimiz yoktur. Aldığımız önlemlerden, yani tüccarların İran'a girmesini yasaklamış olmamızdan, sizin birtakım yanlış anlamlar çıkardığınız anlaşılıyor. Safevi ülkesine yürümekteki amacımız kesinlikle toprak elde etmek değildir. Sadece İslam dinine aykırı bir hareketi ortadan kaldırmaktır. Bu nedenle onlara, nereden gelirse gelsin, her türlü yardımı engellemek üzere birtakım önlemler aldık. Yine aynı nedenlerden dolayı Halep yolundan veya denizden İskenderiye üzerinden gelecek eşyanın Safevi ülkesine girmesini önlemeyi düşündük. Şer'-i şerifin egemen olduğu İslam ülkelerinin⁶⁷ hiçbirine zarar vermeyi aklımızdan bile geçirmedik. Amacımızın yanlış anlaşılması için Mevlânâ Rüknettin'i elçi olarak göndermiş bulunuyoruz. Bu davranışımız, size karşı duyduğumuz sevginin ifadesidir. Aslında Şiilere karşı giriştiğimiz harekete engel çıkarmadığınız takdirde dostluğumuz devam edecektir. Aksine davranırsanız Tanrı'nın takdiri neyse o olacaktır. Donanma konusuna gelince, bildiğiniz gibi denizlerde sürekli olarak kâfirlerle savaşımız vardır. Bu nedenle ülkemin güvenliği için önlem almak ve her an hazır bulunmak durumundayız." Karşılıklı son derece iyi niyet cümleleriyle dolu mektuplar, kuşkusuz yine karşılıklı olarak hiçbir zaman ciddiye alınmadı ve savaş hazırlıkları sürdü.

Yapılan hazırlıklar sonunda ordu 5 Haziran 1516 tarihinde İstanbul'dan yola çıktı. Kaynaklar Osmanlı Ordusu'nun asker sayısını 50.000 ile 80.000 arasında, top sayısını ise 300 ile 800 arasında vermektedir. Herhalde kesin olan nokta, Osmanlı Ordusu'nun, Kölemen Ordusu'na kıyasla, teknik bakımdan daha üstün durumda olduğudur. Sefer güvenliği için Şehzade Süleyman, Edirne'de taht kaymakamı olarak bırakıldı. İstanbul muhafızlığına Pîrî Paşa, Bursa muhafızlığına ise Hersekzade atandı.

Ordu hızla hareket edip ana hatlarıyla Tuzla, İzmit, Değirmendere, Yenişehir, Kütahya, Afyon ve 26 Haziran'da Akşehir konağına geldi. Akşehir'de iken, Şah İsmail'in Diyarbakır'ı ele geçirmek üzere gönderdiği Kara Han'ın Mardin yakınlarında yenildiği ve öldürüldüğü haberi alındı.⁶⁸ Oradan hareketle Ilgın'dan Konya'ya geçildi. Konya'dan sonra Niğde üzerinden Kayseri'ye, üç gün sonra Elbistan konağına hareket edildi. Elbistan'dan yürüyüşe başlayan Osmanlı Ordusu, 28 Temmuz 1516 tarihinde Malatya'ya geldi.⁶⁹ Osmanlı padişahı artık Kölemen toprakları üzerinde bulunuyordu. Kent savunmasız olduğu için savaş yapılmadan girildi. Padişah Tohma çayırında iken seferin Mısır üzerine olduğu açıklandı. Bu açıklamadan sonra 5 Ağustos 1516 tarihinde Malatya'dan güneye dönüldü. Bu noktaya kadar harekât sürekli doğuya doğru yapılmış ve seferin hedefi saklanmaya çalışılmıştı. Ordu Antep'e yaklaşınca, Kölemenlerin Antep Valisi Yunus Bey, Osmanlı hizmetine geçerek orduya kılavuzluk etme görevini üzerine aldı. Bölgedeki kaleler Osmanlı öncülerini tarafından birer birer ele geçirildi.

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

İki ordu 24 Ağustos 1516 tarihinde Halep'in kuzeyinde Mercidabık denilen yerde karşılaştı. Osmanlı Ordusu'nun merkezinde padişahın yanında Kapıkulu Piyadeleri ve Atlıları vardı. Sağ kolda Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa, Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Şehsüvaroğlu Ali Bey ve Ramazanoğlu Mahmut Bey bulunuyordu. Sol kolda ise Sinan Paşa ve Bıyıklı Mehmet Paşa vardı.

Kölemen Ordusu'nun merkezinde Sultan Kansu Gavri, sağ kolunda Halep Emirü'l-ümerası Hayırbay, sol kolunda ise Şam Naibü's-saltanası Sibay bulunuyordu.

Şafakla birlikte savaş başladı. Yaklaşık altı saat sürdü. Bir ara Osmanlı Ordusu'nun sağ ve sol kanatlarında sarsılma görüldü. Kölemen Ordusu'nun atlı birlikleri, Osmanlı atlı birliklerine kıyasla daha etkiliydi. Bu durum üzerine padişah, Vezir-i Azam Sinan Paşa'yı sağ, Yunus Paşa'yı da sol kanadı desteklemekle görevlendirdi. Kendisinin de savaş alanında görünmesi durumu düzeltti. Savaşın kazanılmasında topların ve 20.000 kadar tüfekli Yeniçerinin etkisi büyük oldu. Yani burada da ateşli silahların üstünlüğü sonucu belirledi. Kölemen Ordusu yenildi ve Kansu Gavri öldü. Dağılan Kölemen Ordusu'nun ardından Osmanlı Ordusu kısa sürede bütün Suriye'yi ele geçirdi.

Osmanlı Ordusu, Şam'a gelinceye kadar şu konaklardan geçti:

- 20 Ağustos 1516 Hilan konağı
- 28 Ağustos 1516 Halep
- 15 Eylül 1516 Halep'ten hareket
- 16 Eylül 1516 Tuman Hanı konağı
- 17 Eylül 1516 Eski Halep konağı
- 18 Eylül 1516 Sultan Höyüğü konağı
- 19 Eylül 1516 Meşhed konağı
- 21 Eylül 1516 Restan konağı
- 22 Eylül 1516 Humus konağı
- 23 Eylül 1516 Ayn-ı Kasap konağı
- 24 Eylül 1516 Kara (Kura) konağı
- 25 Eylül 1516 Nebk konağı
- 26 Eylül 1516 Kuteyfa konağı
- 27 Eylül 1516 Kasîr konağı
- 28 Eylül 1516 Şam

Kısaca özetlenecek olursa Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık Savaşı ile birlikte Suriye'ye girişinden, Gazze'ye gidişine kadar olan olayların hepsi 1516 (Hicri 922) yılı içinde geçti. Safevi Hükümdarı Şah İsmail üzerine sefere çıktığını bildirerek İstanbul'dan ayrılan Yavuz Selim, Malatya'ya kadar geldi ve burada⁷⁰ Kölemen Hükümdarı Kansu Gavri'nin, Şah İsmail'e yardım ettiğini ve Osmanlı Ordusu'nu ve ülkesini arkadan vurma tehlikesi bulunduğunu ileri sürerek ansızın güneye döndü.⁷¹ 24 Ağustos 1516 tarihinde (Hicri 25 Recep 922)⁷² Halep'in kuzeyinde Mercidabık denilen yerde yapılan savaşta, daha önce belirtildiği üzere Kölemen Ordusu yenildi ve Kansu Gavri öldü. Kölemenlerin ünlü

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

komutanlarından Hayırbay teslim oldu. Yakalananlar arasında Halife Mütevekkil de vardı.⁷³ Kansu Gavri, sefer sırasında yanında büyük bir hazine getirmişti. Herhalde savaşı kazanacağını ve hatta Anadolu'nun bir kısmını ele geçireceğini düşünüyor, bu nedenle de yanında yeterli para bulunduruyordu. Kaynakların yazdığı doğru ise sadece Sultan Gavri'nin çadırında 100 kantar altın ile 200 kantar gümüş ele geçti.

Savaşın ertesi günü Yavuz Sultan Selim, Davut Peygamber mezarını ziyaret edip 28 Ağustos'ta (29 Recep) Halep'e geldi. Halep'te iken, buraya bağlı kalelerin hepsi Osmanlı yönetimi altına girdi.⁷⁴ Yavuz Selim, Halep'te yaklaşık on beş gün kadar oturdu ve eyaleti Karaca Paşaya, kadılığı Kemal Çelebi'ye ve defterdarlığı Abdullah Paşa-zade Abdi Çelebi'ye verdi.

Ordu, Hama (20 Eylül) ve Humus (22 Eylül) üzerinden Şam'a hareket etti. Hemen hemen bütün kent ve kaleler aman yoluyla teslim oldu. Önemli merkezlerden Hama, Güzelce Kasım Paşa'ya, Humus ise İhtimanoğlu'na verildi.⁷⁵ 28 Eylül'de (29 Şaban) Şam'a gelindi. Padişah, Şam'ın dış mahallelerinden Mastaba denilen yere otağını kurdu.⁷⁶ On iki gün burada otağında kalan padişah, 9 Ekim'de kentin içine yerleşti. Yavuz Sultan Selim, Şam'da Suriye atabeylerinden kalan Ablak sarayında oturdu. Diğer devlet ileri gelenleri de uygun binalara yerleşti. Ordu da kışlamak üzere Şam ve çevresine yerleştirildi. Tımarlı Sipahiler evlerine gönderildi.

28 Eylül/16 Aralık 1516 (Hicri 1 Ramazan/20 Zilka'de 922) tarihleri arasında yaklaşık seksen gün Şam'da oturuldu. Şam'a gelişin ilk ayında Suriye'nin diğer önemli yerleşim yerleri Osmanlı yönetimi altına girdi ve buralara yeni atamalar yapıldı. Trablus'a İskender Paşa oğlu Mustafa Bey, Kudüs'e Evrenuz Bey oğlu İskender Bey,⁷⁷ Safed'e Mustansiroğlu,⁷⁸ Gazze'ye İsa Bey oğlu Mehmet Bey atandılar.

Yavuz Sultan Selim, Şam'da iken Sinan Paşa bir miktar askerle Gazze yöresine gitti. Bu arada Kölemen beylerinden olup şimdi Osmanlı Devleti hizmetinde bulunan Çerkez Murat Bey, elçi olarak Tumanbay'a gönderildi (11 Kasım 1516).⁷⁹ Tumanbay'a, Osmanlı egemenliğini tanınması önerildi. Öneri reddedildi ve elçi öldürüldü.

Sefer hazırlıklarını tamamlayan Yavuz, 16 Aralık'ta Şam'dan hareket etti. Önemli bir yerleşme merkezine uğramadan 27 Aralık'ta Calculiye yurduna konuldu. Burada iken Sinan Paşa'nın 21 Aralık'ta Canberdi Gazali'ye karşı kazandığı Han Yunus zaferinin haberi geldi. Ertesi gün Remle'ye gidildi.

İki gün Remle'de oturulduktan sonra, Yavuz Sultan Selim, bir kısım askerle birlikte doğuya dönüp Kudüs'e gitti. 1 Ocak 1517'de tekrar Remle'ye döndü. Remle'den güneye hareketle 2 Ocak 1517 tarihinde Sedud yurduna, 3 Ocak'ta ise Gazze'ye gelindi. Ordu 7 Ocak 1517 tarihine kadar Gazze'de bekledi. Bu tarihte Osmanlı padişahı, bir kısım askerle Bîri's-sebî üzerinden Halilü'r-rahman'a (Hebron) gitti.⁸⁰ 8 Ocak'ta Halilü'r-rahman'da kalındı ve 9 Ocak'ta Gazze'ye dönüldü. 10 Ocak 1517 tarihinde Mısır'a yürüyüş hazırlığı yapıldı ve Sinan Paşa bir kısım kuvvetle ileri gönderildi. Ordu yürüyüşüne devam ederek 11 Ocak'ta Deyr konağına gelindi. 12 Ocak'ta Han Yunus geçilerek Zafa (Zaka) konağına varıldı. Osmanlı Ordusu buradan yürüyüşünü sürdürecektir ve Mısır seferi tamamlanacaktır.

Burada belirtilmesi gereken nokta, kaynaklarda konaklar konusunda da tam birlik olmamasıdır. Sözgelimi, yukarıda adı geçen son konak olan Han Yunus için Feridun Bey (veya Haydar Çelebi Rûznâmesi) iki ayrı yerde, iki değişik ifade kullanmıştır. Birinde⁸¹ 9

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Ocak'ta Gazze'den hareketle 10 Ocak'ta Han Yunus konağına⁸² gelindiği kayıtlıdır. Diğerinde ise⁸³ Yavuz Selim'in, 8 Ocak'ta Halilü'r-rahman'a gidip, 9 Ocak'ta ziyaret edip, dönüp orduya katıldığı, 10 Ocak'ta yine Mısır yönüne gitme hazırlığı yapıldığı, Sinan Paşa'nın bir miktar askerle ileri gönderildiği ve 11 Ocak'ta yola çıkılıp Deyr konağına gelindiği ve nihayet 12 Ocak'ta Zafa adlı konağa inilip, Han Yunus konağının geçildiği kayıtlıdır. Gazze'den yola çıkış tarihi birinde 9 Ocak, diğerinde 11 Ocak'tır. Yani arada bir veya iki günlük fark vardır. Aynı kaynakta Şam'dan çıkıştan sonraki konaklarda da birlik yoktur.

Osmanlı Ordusu'nun Şam'dan sonra izlediği yol, konakladığı yerler şunlardır:

- 16 Aralık 1516 Şam'dan hareket
- 17 Aralık 1516 Buruc Hanı konağı
- 18 Aralık 1516 Sâsâ konağı
- 19 Aralık 1516 Kuneytra konağı
- 20 Aralık 1516 Yakup Peygamber Köprüsü konağı
- 21/22 Aralık 1516 Mine Hanı konağı
- 23 Aralık 1516 Aynü't-tüccar konağı
- 24/25 Aralık 1516 Lecun Hanı konağı
- 26 Aralık 1516 Kakun konağı
- 27 Aralık 1516 Calculiye konağı
- 28 Aralık 1516 Remle konağı
- 31 Aralık 1516 Kudüs ziyareti (yalnız Yavuz ve erkânı)
- 01 Ocak 1517 Remle konağı (Kudüs'ten dönüş)
- 02 Ocak 1517 Sedud konağı
- 03 Ocak 1517 Gazze konağı
- 07 Ocak 1517 Halilü'r-rahman ziyareti (yalnız Yavuz ve erkânı)
- 09 Ocak 1517 Gazze konağı (Halilü'r-rahman'dan dönüş)
- 10 Ocak 1517 Gazze'den hareket
- 11 Ocak 1517 Deyr konağı
- 12 Ocak 1517 Zaka (Zafa) konağı

Yavuz Sultan Selim ve Osmanlı Ordusu, Suriye'yi bir uçtan diğer uca geçerken yaklaşık yirmi altı menzilde konakladı. Bu arada Osmanlı padişahı yedi kez ordudan ayrılıp kutsal yerleri ziyaret etti. Bu kutsal yerler sırasıyla şunlardır:

- 25 Ağustos 1516 Davut Peygamber mezarı
- 20 Eylül 1516 Zeynü'l-âbidin mezarı
- 19 Aralık 1516 Yusuf Peygamber kuyusu
- 22 Aralık 1516 Şuayıp Peygamber mezarı

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

30 Aralık 1516 Kudüs ziyareti

01 Ocak 1517 Kudüs ziyareti

07 Ocak 1517 Halilü'r-rahman ziyareti

Kudüs'ün Osmanlı yönetimine geçişi ile, Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü ziyareti ayrı tarihlere sahiptir. Kudüs'ün Yavuz tarafından ziyaret edilmesi, tarihi, kesin denilecek kadar bellidir. Fakat Osmanlı yönetimi altına giriş tarihi, bulabildiğimiz kaynakların hiçbirinde yoktur. Olay, Osmanlı padişahı Şam'da kışı geçirirken olmuştur. Kaynakların ifadeleri fetih şekli konusunda değişiktir. Bazıları fethedildiğini, bazıları ise kendiliğinden Osmanlı yönetimini seçtiğini yazmaktadır. Ancak, Kudüs'ün son Kölemen Valisi (nâibü's-saltana) İli-Bay (Eli-Bay, İlli-Bay, Elli-Bay)⁸⁴ Han Yunus Savaşı'nda Kölemen Ordusu'ndadır. Bu nedenle Kudüs'ün kendiliğinden Osmanlı yönetimine girmiş olması kuşkuludur. Olayların gidişinden anlaşıldığına göre Kudüs'ün Osmanlılar tarafından fethi, Ekim 1516'da (Ramazan 922) olmuştur. İli-Bay bu tarihte kenti terk edip Mısır'a gitmiş ve sonradan 21 Aralık'ta Han Yunus Savaşı'na katılmış olabilir. Feridun Bey'de⁸⁵ Kudüs ve Gazze sancağının 30 Eylül 1516 (3 Ramazan 922) tarihinde İsa Bey oğluna verildiği kayıtlıdır. Yavuz Sultan Selim'in Kudüs Rum ve Ermeni patriklerine verdiği beratlarda⁸⁶ Kudüs'ün Hicri 25 Safer'de fethedildiği yazılıdır. 25 Safer tarihinin yanına yıl yazılmamıştır. Hem Başbakanlık Arşivi'ndeki iki kopyada, hem de Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki kopyada⁸⁷ aynı tarih vardır (25 Safer). Bu tarihin Kudüs'ün fetih tarihi olması söz konusu olamaz. Çünkü 25 Safer 922 (30 Mart 1516) tarihinde Yavuz Sultan Selim, İstanbul'dadır. 25 Safer 923 (19 Mart 1517) tarihinde ise Osmanlı padişahı Mısır'dadır ve bu her iki tarihte de Kudüs'ün fethedilmiş olması mümkün değildir.

Kudüs'ün, Yavuz Selim Şam'da kışlarken fethedildiği konusunda hemen hemen bütün kaynaklar söz birliği içindedir. Bu durumda, fermanı kopya edenin (veya edenlerin) tarihi yanlış yazdığı ortaya çıkmaktadır. Berattaki Safer kelimesini başka türlü okuma ihtimali de yoktur. Çünkü, Safer ayının sıfatı olan "hayr" kelimesi açık olarak okunmaktadır.⁸⁸ Tarih, ".mâh-ı Saferü'l-hayrın yirmi beşinci günü." şeklindedir. Sadece ayın sıfatı değil, kendisi de net olarak okunabilmektedir. Bu durumda tek açıklama kalmaktadır. Beratı kopya edenler Ramazan ayını yanlışlıkla Safer yazmıştır. Dolayısıyla Safer ayının sıfatı olan hayr kelimesini de eklemiştir. Zira yazılış bakımından Safer kelimesine en çok benzeyen ay Ramazan ayıdır.⁸⁹ 25 Ramazan 922 (22 Ekim 1516) tarihi ise fetih için en uygun tarihtir. Fetih işinin Ramazan ayı içinde olduğu yukarıda ayrıca belirtilmişti.

Sözü edilen bu iki beratı⁹⁰ ilk kez kullanan Selahattin Tansel'dir.⁹¹ Tansel, kitabında belgeyi birkaç satırla tanıtmış ve yine aynı sayfadaki dipnotta "25 Safer" tarihinin hangi yıla ait olduğu konusunu açıklamaya çalışmıştır. Ancak Tansel, daha başlangıçta yanılığa düşmüştür. Bu yanılığın, beratın başındaki ve sonundaki tarihleri aynı sanmasından kaynaklanmıştır. Belgenin ilk satırında kayıtlı olan tarih Kudüs'ün fetih tarihinin ay ve günü, son satırda kayıtlı olan yıl ise beratın yazılış tarihidir. Tansel'i yanıltan neden Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki kopyaları görmemiş olmasıdır.

Topkapı Sarayı'ndaki kopyada, belgenin başında Kudüs'ün 25 Safer'de fethedildiği, sonunda ise sadece 923 tarihi vardır. Böyle olunca Tansel, baştaki ay ve günü, sondaki yıl ile birleştirmiş ve 25 Safer 923 (19 Mart 1517) tarihini ortaya çıkarmıştır. Bu tarihte Yavuz Sultan Selim, Mısır'da olduğundan, yılın yanlış yazılmış olabileceğini düşünmüştür.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki kopyalarda, ilk satırdaki 25 Safer tarihinden ayrı olarak

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

son satıra da beratın yazılış tarihi gün, ay ve yıl olarak açık biçimde yazılmıştır. Bu tarih 9 Kasım 1517'dir (24 Şevval 923). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki her iki kopyada da ayın ilk harfi yazılmıştır. Bu harf Rebiyyü'l-ahir de okunabilir. Fakat 24 Rebiyyü'l-ahir 923 (16 Mayıs 1517) tarihinde Yavuz Sultan Selim yine Mısır'da ve İskenderiye'ye gitmek üzere Reşit yolundadır. Dolayısıyla bu harfi Şevval okumak gerekir. Çünkü, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki kopyada, beratın Kudüs'te yazıldığı kayıtlıdır.⁹² Sonuç olarak, berat 9 Kasım 1517 (24 Şevval 923) tarihinde Kudüs'te yazıldığına göre bu olay, Yavuz Selim'in 17 Ekim 1517'de Şam'a gelip⁹³ uzun bir süre kaldığı sırada oldu. Beratın yazılış tarihi bu olduğuna göre, baştaki 25 Safer tarihi de Kudüs'ün fetih tarihi olmaktadır ve doğrusu 25 Ramazan 922 olmalıdır.

Osmanlı padişahının Kudüs'ü ziyaret tarihinin kesin denilecek kadar açık olduğu yukarıda belirtilmişti. Tekrar başa dönecek olursak, Yavuz Sultan Selim, Şam'dan ayrıldıktan sonra 27 Aralık 1516 tarihinde Calculiye konağına geldi ve burada Han Yunus Zaferi'nin haberini aldı. Ertesi gün Remle'ye gelindi ve 28/30 Aralık 1516 tarihleri arasında burada oturuldu. Ordu, Remle'de kaldı ve 31 Aralık 1516 tarihinde Yavuz, bir kısım devlet adamı ve askerle birlikte Kudüs'e hareket etti.

Kudüs ziyareti sırasında Osmanlı padişahının yanında Yunus Paşa,⁹⁴ Hüsam Paşa, Hafız Mehmet,⁹⁵ Hasan Can,⁹⁶ Molla İdris (İdris-i Bitlisî), Beylerbeyiler, Divan kâtipleri,⁹⁷ Nişancı, Silahatâr ağalar ve kâtipleri, kazaskerler, Sağ ve Sol Ulûfeciler, Sağ ve Sol Garipler, 1.000 tüfekli Yeniçeri ve 500 Sipahi⁹⁸ vardı.

Sabahın erken saatlerinde Kudüs'e doğru yola çıkan Yavuz Sultan Selim, öğleden sonra⁹⁹ kente ulaştı. Şam'an ayrıldıktan sonra yolda şiddetli yağmurlar yağmış ve deprem olmuştu. Kudüs'e gelirken de çok fazla yağmur yağdığı kaynaklarda yazılıdır. Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sırasında, yani 1516 yılında, genel olarak Filistin bölgesine uzun yıllardır görülmemeyen aşırı ölçüde yağmur yağdı. Daha sonra, Halilü'r-rahman ziyaretine giderken ve dönüşte yine yağmur ve kar yağacaktır. Seferin bundan sonraki bölümünde, hatta Sina yarımadasında çölü geçerken yağmur yağdı ve bu da geçişi kolaylaştırdı.¹⁰⁰

İkinci vakti Kudüs'e gelen Yavuz, kentin dışında kurulan otağında biraz dinlendi. Kudüs Ermeni Patriki III. Serkis, Kudüs Rum Patriki Attalia ve bütün ruhbanlar ile kent halkı, gelip Yavuz Sultan Selim'i karşıladı.¹⁰¹ Bundan sonraki kent ziyareti, en ayrıntılı biçimde Fetihnâme-i Diyâr-ı Arap'ta anlatılmaktadır.

Kent ziyareti sırasında Mescid-i Aksa görevlilerine adam gönderilerek akşam namazının orada kılınacağı bildirildi.¹⁰² Görevliler tarafından cami 12.000 kandille aydınlatıldı. Padişah kente girince önce Kubbe-i Sahra (veya Kubbetü's-Sahra)¹⁰³ tarafına yöneldi. Elli beş hatve¹⁰⁴ yüründükten sonra merdivene gelindi. On beş basamak çıkıp altmış hatve gidildikten sonra Kubbe-i Sahra kapısından girilip, Rummân-ı Davut Peygamber,¹⁰⁵ Nahl-i Hazma ziyaret edildi. Hacer-i Sahra'nın çevresinde dönüldü.¹⁰⁶ On üç basamakla Kubbe-i Sahra altına inilip iki rekât hacet namazı kılınarak çıkıldı. Kubbe-i Sahra'nın sol yanındaki mihrap önünde de namaz kılınıp dua edildi. Namazdan sonra Kubbe-i Sahra'dan çıkılıp görevlilerine ihsanlar dağıtıldı. Kubbe-i Sahra'nın sofasından inilip 150 hatve gidildi. Buradan Beytü'l-haram¹⁰⁷ avlusu geçilip Mescid-i Aksa kapısına ulaşıldı. Görevliler kokulu mumlarla Osmanlı padişahını karşıladı. İçeri giren Yavuz, 12.000 kandille süslenen mekânı geçip 185 hatve yürüdüktan sonra mihrap önüne geldi. Bu sırada akşam namazı vakti geldiğinden namaz kılındı. Namazdan sonra mihrabın iki yanındaki dikmeler (sütun) ziyaret edilip, dinlenildi. Tekrar mihrabın önüne gelinip iki rekât hacet namazı daha kılınıp

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

dua edildi. Duadan sonra yatsı namazı vakti geldi.¹⁰⁸ Bu da kılındıktan sonra dışarı çıkıldı ve görevlilere tekrar ihsan dağıtıldı. Buradan çıkılıp otağa gidildi ve gece orada geçirildi.

Ertesi sabah, kurbanlar kesilip tekrar Kubbe-i Sahra ziyaret edildi ve Mescid-i Aksa'da iki rekât hacet namazı kılındı. Bunların dışında kalan bütün görülecek yerler gezildi, Kudüs halkına ihsanlarda bulunuldu ve Remle'ye doğru yola çıkıldı. O gün yine şiddetli yağmurlar yağdı ve yatsı vakti ordugâha ulaşıp, otağa inildi. Haydar Çelebi (Rûznâme), padişahın akşam namazını Mescid-i Aksa'da, yatsı namazını ise Kubbe-i Sahra'da kıldığını yazmaktadır. Hoca Saadettin Efendi'de ise (Tâcü't-tevârîh) Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'te Hz. İshak, Yakup ve Yusuf'un mezarları ile 200 peygamber mezarının bulunduğu Dahme-i Müteberrike'yi ziyaret ettiği kayıtlıdır. Kudüs ziyareti bazı Osmanlı kaynaklarında yer yer şiirlerle de süslenmiştir.¹⁰⁹

Kudüs'e 31 Aralık 1516 (6 Zilhicce 922) tarihinde gelen Osmanlı padişahı bir gün bir gece kaldıktan sonra 1 Ocak 1517 (7 Zilhicce 923) tarihinde ayrıldı. 31 Aralık günü, güneş doğarken yola çıkmış, öğleden sonra Kudüs'e ulaşmıştı. Dönüşte yatsı vakti ordugâha ulaştığına göre, öğle saatlerinde Kudüs'ten ayrılmış olması gerekir.

Burada üzerinde durulması gereken üç nokta var. Birincisi, Kudüs ziyaretinin yılbaşına rastlamış olmasıdır. Bu karşılaşma bütünüyle tesadüf sonucudur. Özel bir hesaplama veya ayarlama söz konusu değildir. İkincisi, Yavuz Sultan Selim'in çok yakında bulunan Hz. İsa'nın doğduğu yer ile Davut ve Süleyman'ın mezarlarını ziyaret etmemesidir. Gerçi bu ziyaret gerçekleşmiş fakat kaynaklara yansımamış olabilir.¹¹⁰ Daha önce belirtildiği üzere Osmanlı padişahı, yol üzerinde Mercidabık yakınlarındaki Davut Peygamber mezarını ve Yakup Peygamber Köprüsü'ndeki Yusuf Kuyusu'nu ziyaret etmişti. Buna rağmen, özel olarak ordugâhtan ayrılarak Kudüs ve Halilü'r-rahman gibi yerleri ziyaret edip, diğer yerleri etmemesinde özel bir amaç aramamak gerekir.

Üzerinde durulması gereken üçüncü nokta ise Kudüs'ün fethinden sonra buradaki Hıristiyan topluluklara tanınan hak ve ayrıcalıklardır.¹¹¹ Gerçi bazı Batılı yazarlar Yavuz Sultan Selim'i Hıristiyan düşmanı olarak göstermeye çalışmaktadır.¹¹² Osmanlı padişahının sert bir kişiliğe sahip olduğu bir gerçektir. Bu sertlik sadece devletin yaşaması ve güvenliği, halkın refahı ve Barış içinde yaşaması söz konusu olduğunda geçerlidir. Toplumun kendi içinde hak ve düzeni söz konusu olduğunda Osmanlı padişahının kesinlikle gerçekçi ve eşitlik anlayışı içinde davrandığı, en azından Kudüs patriklerine verilen beratların içeriği okuduğunda açıkça görülmektedir. Bu Nişân-ı Hümâyûnların içeriği aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun gayrimüslimlere nasıl baktığını, onlar üzerindeki yönetimin nasıl bir anlayış içinde uygulandığını ve bu anlayışın ne zaman başladığını da göstermektedir. Öneminden dolayı, Yavuz Sultan Selim'in Kudüs Gregoryen Ermeni Patriki III. Serkis'e verdiği fermanın tam metni günümüz Türkçesiyle aşağıda verilmektedir:

“Nişân-ı Hümâyûn,

Yüce Tanrı ve Peygamberine hamd ile Kudüs'e gelip, Safer ayının yirmi beşinci günü fethedilip,¹¹³ Ermeni toplumunun Patriki olan Serkis adlı rahip, diğer bütün rahipler ve halk ile birlikte gelip benden yardım ve ihsan dilediler. Eskiden beri bazı koşullarla kendilerinde olan kilise, manastır ve diğer kutsal yerleri, Kudüs'ün içinde ve dışında bulunan¹¹⁴ kilise ve ibadethaneleri, eskiden hangi koşullarla ellerinde bulunuyorsa, yine aynı şekilde devam etmek üzere Ermeni toplumuna patrik olanlar sahip olacaklardır.¹¹⁵ Hazreti Ömer -yüce Tanrı ondan razı olsun- hazretlerinin verdiği mektup¹¹⁶ ve Sultan Selahattin¹¹⁷ zamanından

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

beri verilen emr-i şerifler gereğince sahip buldukları Kamame,¹¹⁸ Beytü'l-lahm Mağarası¹¹⁹ ve kuzey yönündeki kapı, büyük kiliseleri olan Mar Yakup, Deyr-i Zeytun, Habsü'l-Mesih ve Nablus ve kiliselerine bağlı mezhepdaşları¹²⁰ olan Habeş, Kıptî ve Süryani toplumlarına, Mar Yakup kilisesinde oturan Ermeni patrikleri tarafından sahip olunup, başka toplumlardan hiç kimsenin karışmaması için bu nişân-ı hümayûnu verdim. Emrim budur ki söylenen biçimde hareket edilip, adı geçen büyük kilise Mar Yakup'ta oturan Ermeni patrikleri, Kudüs'ün içinde ve dışında bulunan kiliseleri, manastırları ve diğer kutsal yerleri ile kendilerine bağlı mezhepdaşları ve yamakları¹²¹ Habeş, Kıptî ve Süryani toplumlarına, gelenekleri üzere sahip olacaktır. Ortaya çıkan işlerine, atama, görevden alma ve vakıflarıyla ilgili konularına, metropolit, piskopos, rahipler, papaz ve yardımcıları¹²² ile diğer Ermeni halkının miraslarına¹²³ el koyabilecektir. Eskiden beri olduğu gibi Ermeni toplumu patriklerine, ellerinde olan kilise, manastır, mabet ve diğer kutsal yerlerine, kendilerine bağlı mezhepdaşları ve yamaklarına, başka toplumlardan hiç kimse karışmayacaktır. Kamame kilisesinin ortasında bulunan türbe, Kudüs'ün dışında bulunan Meryem Ana mezarı,¹²⁴ Bazreti İsa'nın -dua ve selam onun üzerine olsun-doğduğu Beytü'l-lahm Mağarası, kuzey tarafındaki kapının anahtarı, Kudüs'ün içinde Kamame Kapısı'nda iki şamdan ve kandilleri, yaktıkları mum ve buhurları, Kamame içinde inançları üzere ateş ve mum çıkarıldığında¹²⁵ kendilerine bağlı olan mezhepdaşlarının türbe içine girip, çevresinde dolanmaları, kapı içinin alt ve üstündeki iki pencere, içeride bulunan mabet ve kutsal yerleri, Su Kapısı, Kamame avlusunda bulunan Mar Yuhanna Kilisesi, dışarıda Mar Yakup Kilisesi yakınındaki Habsü'l-Mesih ve diğer manastırları, mezarlıkları ve mezarları, Beytü'l-lahm Mağarası yakınında bulunan odaları ve konuk evleri, bağ, bahçe ve zeytinlikleri ve sözü edilen bütün kilise, manastır, mabet ve kutsal yerleri, kendilerine bağlı mezhepdaşları ve diğer emlak ve eskiden beri sahip oldukları nesnelere, belirtildiği üzere Ermeni toplumu ve patrikleri elinde ve tasarrufunda olacaktır. Kiliseleri ve kutsal yerleri ziyarete gelen Ermeni toplumu Zemzem denilen su yerine, panayırlarına ve diğer mabet ve kutsal yerlere vardıklarında, devletin yönetim görevlilerinden¹²⁶ ve başkalarından hiç kimse karışmayacak ve rahatsız etmeyecektir. Bugünden sonra, ayrıntıları ile anlatıldığı üzere verilen nişân-ı hümayûn gereğince hareket edilip, başka toplumlardan hiç kimseyi karıştırmayıp, bu konuda çocuklarımdan, vezir-i azamlardan, devlet yetkililerinden, kadılardan, beylerbeyi, sancakbeyi, mîrmîrân ve voyvodaları, beytü'lmal ve kassâm görevlileri, subaşılar, zeamet sahipleri, timar sahipleri, mübaşirler âmiller, iş erleri, zenginler¹²⁷ ve diğer kapım kullarından ve başkalarından, özet olarak, küçük ve büyükten, yaratılmış hiçbir fertten, ne olursa olsun, her ne suretle olursa olsun, her ne nedenle olursa olsun, karışmayacak, rahatsız etmeyecek, değiştirmeyecek ve bozmayacaktır. Her kim karışır, rahatsız eder, değiştirir ve bozarsa, hükümdarların yardımcısı olan Tanrı'nın katında suçlular takımından sayılsın. Şöyle bilinsin; hazineler açan hükmümü, âlemi süsleyen ak tuğra ile parlak ve bezenmiş görenler, kutlu anlamını doğru ve anlatmak istediğimizi onaylanmış bilip, şerefli tuğrama güvensinler.”

Metinden görüldüğü gibi, kutsal yerler ve diğer konularda Ermenilere tanınan haklar, en kesin ve güvenilir biçimde sağlandı. Aslında bu uygulama daha Fatih Sultan Mehmet döneminde başlamıştı. Bilindiği gibi Fatih, İstanbul'da 1461 yılında yeni bir Gregoryen Ermeni Patrikhanesi açtırmıştı ve en önemlisi böyle bir uygulama İslam Hukuku hükümlerine aykırıydı. Fatih Sultan Mehmet'in, gayrimüslimlere karşı izlediği bu politikayı, Yavuz Sultan Selim'in Kudüs Rum ve Ermeni patriklerine vermiş olduğu bu hak ve ayrıcalıklarla devam ettirdiğini söylemek yanlış olmamalıdır. Daha sonraki yıllarda İstanbul Ermeni patriklerine verilen beratlarla ekonomik, sosyal, dinsel ve yönetimle ilgili konularda tanınan ayrıcalıklar, Kudüs Ermeni patriklerine tanınanlarla büyük benzerlik göstermektedir. Her saltanat değişikliğinde -veya gerektiğince- yenilenen bu beratların

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

içeriklerinde önemli bir değişiklik olmadı. Bu yönüyle Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi, Osmanlı Tarihi içinde ayrı bir önem taşımaktadır.

Kudüs ve çevresinde yaşanan bu gelişmelerden sonra Gazze'de bekleyen ordu hareket etti. Gazze konağından Mısır'a kadar on üç konak belirlendi. Bu yol üzerinde en sorunlu yer Sina Çölü, yani Gazze-Salihiye konakları arasındaydı. Çölün yaratacağı sorunlar kadar, Arapların yapacağı saldırılar da tehlikeliydi. Gerekli önlemler alındıktan sonra çöl geçilmeye başlandı. Bir şans eseri olarak, çöl geçilirken yağmur yağdı. Bu durum, geçişi önemli ölçüde kolaylaştırdı. Gazze'den hareketle Ariş ve Han Yunus geçilip Salihiye konağına gelindi. Ancak Salihiye'ye varıldığında sorunlar bitmiş değildi. Burada iken Tumanbay'ın savaş için Ridaniye'de savunma önlemleri aldığı öğrenildi. Osmanlı Ordusu Bilbis (Bulbeys) yoluyla Ridaniye'ye geldi.¹²⁸

Tumanbay, yaklaşık iki ay boyunca Ridaniye bölgesinde savunma hazırlıkları yaptı. Cephenin bir yanı Mukattam Dağı, diğer yanı Nil Irmağı ile çevriliydi. İki doğal engelin arasında kalan yere ise hendekler kazıldı ve 200 kadar top yerleştirildi. Tumanbay ise ordusuyla bu savunma çizgisinin arkasına yerleşti. Kaynaklar Kölemen Ordusu'nun sayısı hakkında 20.000 ile 50.000 arasında rakamlar vermektedir. Tumanbay'ın plânına göre, Osmanlı Ordusu bu savunma çizgisine çarpacak, gerek 200 kadar top ateşi, gerekse çok güvenilen Kölemen atlı birliklerinin saldırısıyla geri atılacaktı. Ancak, Yavuz Sultan Selim, Kölemenlerin yaptığı hazırlıkları büyük ölçüde haber alıyor, kendisi de ona göre hazırlanıyordu.

Yavuz Selim'in yeni savaş plânına göre, Kölemen Ordusu'na cepheden saldırılmayacak, Mukattam Dağı dolaşarak yan ve gerilerden vurulacaktı. Bu plân gerçekleşirse, Kölemen Ordusu'nun cephe değiştirmesi mümkün olmayacaktı. En azından iki aydır yapılan tahkimatı, iki günde değiştirmek kolay olmayacak, o arada savaşın sonucu alınacaktı.

Osmanlı Ordusu 21 Ocak 1517 tarihinde Ridaniye'ye çok yakın olan Birketü'l-hac denilen yere geldi ve savaş düzenine girdi. Bu düzene göre, Merkez'de Vezir-i Azam Sinan Paşa, sol kolda Rumeli Beylerbeyi Küçük Sinan Paşa, sağ kolda ise Anadolu Beylerbeyi Mustafa Paşa yer aldı. Padişah ise daha savaş başlamadan bir miktar atlı birlikle Mukattam Dağı'nı aşmaya başladı.

İki Türk devletinin ordusu 23 Ocak 1517 (29 Zilhicce 922) Cuma günü sabahı çarpışmaya başladı. Bu savaş sırasında ilginç bir durum yaşandı. Savaş alanının dışında Arap kabileleri toplanmıştı. Bunlar, savaşı kazanacak ordunun yanında yer almak üzere bekliyordu.¹²⁹ Osmanlı ordusu, hazırladığı savaş plânı gereği Mukattam Dağı'nı dolaşıp, Kölemen Ordusu'nu yandan saldırıya geçti. Bu arada bazı zayıf birlikler cepheden de saldırmış ve böylece karşı tarafı şaşırtmıştı. Bu çevirme hareketine rağmen savaş çok çetin geçti. Bir ara zırlı bir Kölemen atlı birliği Osmanlı merkez kuvvetlerine saldırdı.

Kölemen atlıları tüfekli Yeniçeri piyadelerini yarıp, ordugâha ulaştı. Herhalde amaç Yavuz Sultan Selim'i öldürerek Osmanlı Ordusu'nu dağıtmaktı. Osmanlı padişahı, o sırada Mukattam Dağı'nı aşmakta olan birliklerin başındaydı. Merkezde Vezir-i Azam Sinan Paşa ile Ramazanoğlu Mahmut ve Yunus Beyler vardı. Bu kişiler Kölemen atlıları tarafından öldürüldü. Buna rağmen Ridaniye'de savaşı Yavuz Sultan Selim kazandı. Tumanbay bir kısım askeriyile birlikte kaçtı.

Yavuz Selim, Ridaniye zaferinden üç gün sonra Kahire'ye girdi. Kenti gezdi ve tekrar

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

ordugâha döndü. Camilerde hutbeler Osmanlı padişahı adına okundu. Savaştan sonra, Birketü'l-hac'da bulunan karargâh, önce Ridaniye'ye oradan da Bulak¹³⁰ denilen yere taşındı. Çünkü, Tumanbay yakalanamamıştı ve Kahire'de Sokak savaşları devam ediyordu. Bir ara yaklaşık 10.000 kişilik bir kuvvetle Osmanlı ordugâhına bir gece baskını yaptıysa da yine başarılı olamadı. Tumanbay'ın mücadelesi, oldukça uzun sürdü. Nihayet 1517 yılı Mart ayı sonlarında Şehsüvaroğlu Ali Bey tarafından yakalandı ve Bâb-ı Zuveyle denilen yerde asılarak idam edildi. Şehsüvaroğlu Ali Bey'in babası Şehsüvar Bey de daha önceki Kölemen sultanları tarafından aynı yerde asılarak idam edilmişti.

Yavuz Sultan Selim, 10 Eylül 1517 (23 Şaban 923) tarihine kadar yaklaşık sekiz ay Mısır'da kaldı. Büyük zaferinden dolayı gelen kutlamaları kabul etti. Arap kabile başkanları ile ilgilendi. Bu arada, daha önce Kölemen Sultanlığı'na bağlı olan Mekke Emirliği, bu kez Osmanlı Devleti'ne bağlandı. Emir Ebu Berekât, oğlu Şerif ebu Numey ile Mekke'nin anahtarlarını ve İslam büyüklerine ait bazı kutsal eşyayı Yavuz Sultan Selim'e gönderdi. Cafer Bey komutasındaki Osmanlı Donanması, İskenderiye'ye geldi. Padişah, İskenderiye'de donanmayı denetledikten sonra Kahire'ye geri döndü. Daha sonra Yavuz Selim ve Osmanlı Ordusu, Şam ve Halep üzerinden İstanbul'a döndü.

Dönüş yolunda, kesin olarak bilinmeyen bir nedenden dolayı Vezir-i Azam Yunus Paşa idam edildi. Daha önce Kahire'de iken Yunus Paşa'yı Mısır valiliğine atamıştı. Fakat sonradan bu kararından vazgeçip, Kölemen beylerinden Hayırbay'ı bu göreve atadı. Bu değişiklikler Yunus Paşa ile Yavuz Selim arasında bazı sorunların bulunduğu aklı getirmektedir. Ordu Şam'a doğru yürürken, İstanbul Muhafızlığı'nda bırakılmış olan Pirî Paşa çağırıldı ve Şam'da kendisine vezir-i azamlık verildi. Şam'dan ayrılmadan önce buraya da yine Kölemen beylerinden Canberdi Gazali beylerbeyi olarak atandı.

İstanbul'a dönmeden önce ortaya çıkan bir sorun da Arap aşiretlerinin durumu idi. Hiçbir zaman Türklere karşı sıcak bakmayan Araplar, Yavuz Sultan Selim'in gücü karşısında genellikle itaatkâr bir tavır takındı. Ancak bu tavır, hiçbir zaman içten olmadı. Özellikle Arap kabile başkanlarından İbn Haneş, Osmanlıların bu başarısının devam etmeyeceğine inanıyor ve her fırsatta bir ayaklanma hazırlığı içinde bulunuyordu. Bir ara bu düşüncesini gerçekleştirdi ise de alınan önlemlerle sıkıştırıldı. Bağışlanması için başvurdu ama kabul edilmedi. Yakalanarak 24 Nisan 1518 tarihinde idam edildi.

Suriye ve Mısır tahrir edilip, toprak ve vergi işleri yeniden düzenlendi. Bu amaçla Arabistan Defterdarlığı'na, Halep Kadısı Çömlekçizade getirildi ve fethedilen yerlerin tahrir edilmesi görevi ona verildi. Ayrıca, Trablus, Hama ve Humus bölgesinin tahriri Bitlisli İdris'in oğlu Ebu'l-Fazl Mehmet Efendi'ye, Şam ve ona bağlı olan yerler Nuh Çelebi'ye, Halep'in tahriri işi ise Abdülkerim Çelebi'ye verildi. Böylece bütün bölge, Osmanlı toprak ve vergi düzeni esaslarına göre yeniden yazıldı ve düzene sokuldu.

Kölemenler üzerine yapılan bu seferden sonra Suriye, Filistin, Irak'ın bir kısmı, Hicaz ve Mısır, Osmanlı topraklarına katıldı. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu, İslam dünyasında tek söz sahibi oldu.

Osmanlı Devleti için güneyde herhangi bir siyasal tehlike kalmadı. Doğuda ise Yavuz Sultan Selim tarafından giderilmiş olan Safevi tehlikesi, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde yeniden başlayacak ve bu mücadele XVIII. yy.'a kadar sürecektir.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi ile ilgili olarak önemli bir nokta da Halifelik sorunudur.

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Özellikle Cumhuriyet dönemi Türk tarihçileri ve araştırmacıları Halifeliğin, Yavuz Sultan Selim’le birlikte Osmanlı padişahlarına geçtiğini yazmakta ve hiçbir tarihsel belgeye dayanmayan bu yakıştırma, uzun yıllardan beri okul kitaplarında da yer almaktadır.

Mercidabık Savaşı’ndan sonra tutsak edilenler arasında, o sırada Halife olan Mütevekkil el-Allah da vardı. Mütevekkil, Osmanlıların eline geçince, babası Müstemsik-billah Yakup Kahire’de Halife ilân edilmişti. Yavuz Sultan Selim, Mütevekkil’e gerekli saygıyı gösterdi ve Ordu İstanbul’a dönerken Mütevekkil’i de birlikte götürdü. Mütevekkil, İstanbul’daki yaşamı sırasında kendisine emanet edilen malları ele geçirmeye çalıştı. Ayrıca, kadınlara olan düşkünlüğünden kaynaklanan ahlâk dışı yaşamı nedeniyle şikâyetler başladı. Bunun üzerine 1520 yılında Yedikule’ye hapsedildi.¹³¹ Kanuni Sultan Süleyman tahta geçtikten sonra Mütevekkil’i geri Kahire’ye gönderdi ve Halife orada öldü.

Kimine göre Ayasofya, kimine göre Eyüp Camii’nde yapılan bir törenle Halifeliğin Yavuz Sultan Selim’e devredildiği konusunda en eski kayıtlar D’Ohsson’un¹³² Table Generale de L’Empire Ottoman ve Namık Kemal’in Evrak-ı Perişan (Terâcüm-i Ahvâl)¹³³ adlı eserlerinde bulunmaktadır. Yüzlerce Osmanlı Tarihi ve binlerce arşiv belgesi içinde konuyla ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Oysa Osmanlı kronikleri, zaman zaman en basit olayı bile eserlerine koyarken, İslam dünyası için son derece önemli olan böyle bir olaydan söz etmemiş olmaları mümkün değildir. Çağdaş Osmanlı kaynaklarının hiçbirinde konuyla ilgili bir kayıt yoktur. Hoca Saadettin Efendi’nin eserindeki¹³⁴ “Libâs-ı Hilafeti istihkak ile telebbüs eylemişken, dervişâne kisvet ve libası ihtiyâr eylemişti” cümlesini, halifeliği devraldığı şeklinde değil, aksine kabul etmediği şeklinde anlamak gerekir. Bunun yanında Yavuz Sultan Selim’den önceki Osmanlı padişahlarının birçoğu halife sanını kullanmıştır. Ancak bu, Mütevekkil’in taşıdığı Halifelik makamı anlamında değildir. Osmanlı padişahlarının diğer sanları gibi sadece majestik bir sıfattır. Ayrıca, Arap kaynaklarından İbn İyas, Yavuz Sultan Selim, Kahire’yi ele geçirdikten sonra III. Mütevekkil el-Allah’ı tekrar Halifelik makamına getirdiğini yazmaktadır.¹³⁵

Bütün bunların yanında Yavuz Sultan Selim’in böyle bir makamı devralmaya ihtiyacı da yoktur. Çünkü bu makam, başlangıçta dünyevî, yani bir saltanat makamı iken, Abbasi İmparatorluğu çökmeye başlayınca aynı zamanda dinî bir makam hüviyeti de kazanmaya başladı. Giderek, siyasal anlamını tümüyle yitirdi ve sadece dinsel anlamı kaldı. Bu tarihlerden itibaren Halifelik makamları, siyasal otoritenin meşruluğunu gösteren ve onu destekleyen bir sembol durumuna düştü.

Kahire’deki Halife III. Mütevekkil el-Allah’ın, Abbasi halifeleri soyundan geldiği savı da tarihen tartışılması gereken bir konudur. Çünkü, bilindiği üzere, 1258 yılında İlhanlı Hükümdarı Hülagü, Bağdat’ı ele geçirdiğinde Abbasi Halifesini ve ailesinin bütün bireylerini öldürtmüştü. III. Mütevekkil’in bu soydan geldiği iddiası, gerçek tarihî belgelerden değil, Arap kaynaklarının destansı anlatımlarından çıkarılmıştır.

Bu konuyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir nokta da Halife olacak kişinin taşıması gereken niteliklerdir. İslam hukukçularının birçoğu, Halife olacak kişinin Kureyş Kabilesi’nden olması gerektiği görüşündedir. Oysa, Osmanlı padişahlarının ne Kureyş Kabilesi ile hatta ne de Araplıkla uzaktan bile ilgisi ve ilişkisi yoktur. Onların hepsi kelimenin tam anlamıyla birer Türk hükümdarıdır. Konuyla ilgili olarak bu noktanın da gözden uzak tutulmaması gerekir. Osmanlı padişahlarının veya devlet adamlarının, konunun bu yönünü bilmediklerini söylemek de mümkün değildir.

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Bütün bunlar göz önüne alındığında, 3 Mart 1924 tarihinde kaldırılan Halifelik makam ve sıfatının, 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'le birlikte Osmanlı padişahlarına geçtiğini söylemek, tarihî gerçekleri saptırmaktan başka bir şey değildir.¹³⁶

Yavuz Sultan Selim'in Son Yılları

Yavuz Sultan Selim, İstanbul'a döndükten sonra Ağustos 1518'de Edirne'ye geçti ve Avrupa'da ortaya çıkan gelişmeleri yakından izlemeye başladı. Gerçi, X. Leon papa olduktan sonra Türkler aleyhine birtakım olumsuz gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştı, ama öncelik doğuda ve güneyde olduğundan, Avrupa'da barış durumunun oluşturulması gerekiyordu. 1518 yılı ortalarından itibaren doğuda Safevi tehlikesi geçici de olsa giderilmiş, güneydeki Kölemen tehlikesi ise bütünüyle ortadan kaldırılmıştı. Şimdi batı ile gerektiği gibi ilgilenmemek için hiçbir neden yoktu. Ama Avrupa'da istenilen politikayı yürütebilmek için, her şeyden önce güçlü bir donanmaya ihtiyaç vardı. Çünkü, Rodos Şövalyeleri, İtalyan devletleri (Venedik, Ceneviz, Napoli, Papalık), Portekiz ve İspanya'nın deniz gücü ortadaydı. Bu devletlerle denizde başa baş mücadele edecek donanmaya sahip olmadan Avrupa'ya yönelik bir savaşta başarılı olma şansı azdı. Bu nedenle Yavuz Sultan Selim, donanma işine büyük önem verdi. Gerçekten Fatih Sultan Mehmet'in ölümünden sonra donanma üzerinde fazla durulmamış ve İstanbul'un fethinin üzerinden altmış beş yıl geçmesine rağmen başkentte üstün nitelikli gemi inşa edecek tersaneler yapılmamıştı.

Yavuz, İstanbul'da büyük bir tersane yapılması için çalışmalarını başlattı. Kısa sürede, Gelibolu'daki tersaneyi ikinci dereceye düşürecek çapta bir tersane inşa edildi. Padişahın amacı Avrupa'dakiler kadar büyük tersane yapmaktı. Bunun için plânlar hazırlandı; ama Yavuz Sultan Selim'in saltanatı uzun sürmedi.¹³⁷

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bu hazırlıklar, doğal olarak Avrupa devletlerini telaşa düşürdü. Özellikle İstanbul'da yeni bir tersane ve bu tersanede yeni bir donanma inşası, hepsinden önce denizci Avrupa devletlerini rahatsız etti. Bu devletlerin başında Venedik geliyordu. Venedik, hemen Kıbrıs için ödemesi gereken yıllık vergisini gönderdi. Ayrıca, Kıbrıs'ta savunma hazırlıklarını başlattı ve Avrupa'da müttefik aramaya koyuldu. Aynı zamanda Papa da yeni bir Haçlı Seferi hazırlamak için uğraştı ise de sonuç alamadı.

Yavuz Sultan Selim'in deniz kuvvetleri ile ilgili bu hazırlıklarının Rodos veya Sicilya üzerine olacağı düşünceleri de ortaya atıldı ise gerçekleşmedi. Osmanlı padişahı herhalde, çok geniş Osmanlı kıyılarının, yetersiz deniz gücüyle savunulamayacağını gördüğü için, öncelikle güçlü bir donanma kurmaya karar vermişti.

Bütün bu çalışmalar sürerken padişah Edirne'ye gitmeye karar verdi. Vezir-i Azam Pirî Paşa'yı önden Edirne'ye gönderdi. Donanma çalışmaları denizde bir sefere çıkılacağı, kara kuvvetlerinin Anadolu'da toplanması doğuya bir sefer yapılacağı, padişahın Edirne'ye gitme hazırlıkları ise Avrupa içlerine bir sefer düzenleneceği biçiminde yorumlandı. Fakat görüldüğü kadarıyla Yavuz Sultan Selim'in yeni bir sefere çıkacak durumu yoktu. Belki, daha sonra ölümüne yol açacak hastalığının bitkinliği nedeniyle Edirne'ye gitmek istedi.

Hastalığının artmasına rağmen 18 Temmuz 1520 (2 Şaban 926) tarihinde yola çıktı. Yol boyunca rahatsızlığı giderek arttı. Sırtında bir çıban çıkmış ve giderek büyümüşü. Arabayla yolculuk ediyor ve kafile çok ağır ilerliyordu. Çorlu'ya yakın Sirt köyüne gelindiğinde Yavuz hareket edemez oldu ve burada ordugâh kuruldu. Doktorların bütün

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

tedavi çabaları sonuçsuz kaldı. İki aya yakın zaman geçmesine rağmen Edirne'ye varılamamıştı. Bunun üzerine Vezir-i Azam Pirî Mehmet Paşa, Rumeli Beylerbeyi Ahmet Paşa ile birlikte Edirne'den çağırıldı. Aynı zamanda, Manisa Sancakbeyi olan Şehzade Süleyman'ın İstanbul'a gelmesi için haber salındı. Hastalık hızla ilerledi. Şehzade Süleyman, İstanbul'a gelmeden, 21 Eylül 1520 (8 Şevval 926) tarihinde Cuma günü akşamı Yavuz Sultan Selim öldü. Öldüğünde elli bir yaşında idi.

Yavuz Sultan Selim, verdiği kararlarıyla sert bir kişilik sergilemekle birlikte, aynı zamanda son derece yumuşak bir yapıya sahipti. Onun bu özelliği şiirlerinden kolayca anlaşılabilir. Türkçe bir gazelinde;

“Ben yatam lâyük mı ol karşımda ayağın dura?

Serv-i nâzıma deyin, ben öldükte namazım kılmasın”

diyecek kadar ince duygular taşıyordu.

Kaynaklarda genellikle acımasız ve zalim sıfatlarıyla anılsa da, acımasızlığı sadece görevini tam ve doğru yapmayanlarla korkaklara karşı idi. Eğer bu konularda babası gibi hareket etseydi, ülkesini ne Avrupa'nın, ne Doğun'un, ne de Güney'in saldırılarından koruyamaz, ülke içinde de hiçbir zaman devlet otoritesini sağlayamazdı. Yavuz'u bu yönüyle tanıtan kaynaklar, onu aynı zamanda “âdil” sanı ile de anmıştır. Ne yazık ki yaşamı ve saltanatı kısa sürmüştür.

Yavuz Sultan Selim öldükten dört gün sonra padişah olan Kanuni Sultan Süleyman, ülkenin doğusu ve güneyinden emin olarak, artık Avrupa ile gerektiği gibi ilgilenebilecekti. Diğer yandan, babasının gerçekçi iç politikası sayesinde dolu bir hazine, iyi bir donanma ve iyi örgütlenmiş ve disipline edilmiş bir orduya sahipti.

Yavuz'un çok kısa süren saltanatına rağmen Osmanlı İmparatorluğu'na sağladığı dinamizm sayesinde, oğlu Sultan Süleyman, devleti zirveye çıkaracaktır. Devletin sınırları, 1512 yılına kıyasla yaklaşık üç kat genişledi. Bu genişleme ile doğal olarak yeni toplumlar, İmparatorluğun bünyesine katıldı. Yeni katılanlar çoğunlukla Müslüman Araplardı. Araplar, Osmanlı sosyal yaşamına hiçbir şekilde uyum sağlamadı. Aksine Türkler, Arap sosyal yaşamı ve kültürü içine girdi. Daha IX. yy. ortalarından itibaren (Tolunoğulları, 868-905 ve İhşitoğulları, 935-969) Mısır ve Suriye'de devletler kuran Türkler, kısa aralıklar dışında, Selçuklular, Eyyubiler, Kölemenler ve Osmanlılarla, XX. yy. başına kadar aynı bölgelerde egemen oldu. Elbette Mısır, Suriye ve Hicaz bölgesinin dışında Irak, İran, Kafkasya ve Anadolu'da kurulan Türk devletlerinin hepsi bu kadar değildi. Ancak, Arap topluluklarının yaşadığı Mısır, Suriye, Hicaz ve Irak'ta Türklerin egemenliği yer yer yaklaşık 1.000 yıl sürdü. Bu bin yıllık uzun zaman dilimi ve siyasal bakımdan Türk egemenliğine rağmen, Irak'ın kuzey yarısı dışında Arap Kültürü egemen oldu. Bu bölgelerde yaşayan Türkler bütünüyle Araplaştı. Bölgedeki Osmanlı yönetimi de bu bakımdan bir değişiklik getiremedi.

Yavuz Sultan Selim döneminde ülkedeki ekonomik yaşam, büyük bir dönemecin başındaydı. Avrupa, daha XV. yy. ortalarından itibaren keşiflere başlamıştı. Bu keşiflerin sonucu alındıkça Avrupa'nın ekonomik yapısında da olumlu değişiklikler oldu. Özellikle Amerika kıtasının keşfi ve Güney Afrika yolunun bulunması Osmanlı ekonomisi için çok kötü sonuçlar doğurdu. Elbette, bu değişikliğin kötü sonuçları birdenbire değil, zaman içinde ortaya çıktı. Ticaret açısından Akdeniz limanları birer birer sönmeye, buna karşılık Atlas, Okyanusu'ndaki limanlar canlanmaya başladı. Her ne kadar Kızıldeniz'in iki yakası

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Osmanlı egemenliğine geçti ise de bu durum ekonomik bakımdan kötü gidişi durduramadı. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa devletlerine bazı ticaret ayrıcalıkları tanıyarak durumu düzeltmeye çalıştı. Başlangıçta ufaktefek yararlar sağlayan bu uygulama, daha sonraki yıllarda Osmanlı Devleti'nin ekonomik çöküşünde temel etken oldu.

Osmanlı Tarihi içinde Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde gerçekleştirilen başarılı işler, oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın başarılarında temel etken oldu.

Prof. Dr. Yavuz ERCAN

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi / Türkiye

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 9 Sayfa: 421-445

Dipnotlar:

1. Ankara 1956, Türk Tarih Kurumu yayını.
2. Agâh Sırrı Levend'in eserinden başka Ahmet Uğur ve Mustafa Çuhadar'ın yayınladığı Celâl-zâde Mustafa'nın "Selim-nâme"si vardır (Ankara 1990, Kültür Bakanlığı yayını). Ahmet Uğur'un Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'de hazırladığı doçentlik tezi de yine Selim-nâmeler üzerindedir. Ayrıca, İngiliz tarihçisi Celia J. Kerslake "A Critical Edition and Translation of the Introductory Section and the First Thirteen Chapters of the Selim-Name of Celal-zade Mustafa" konusunda Oxford Üniversitesi'nde bir doktora tezi hazırlamıştır (1975). Adından da anlaşılacağı gibi, çalışma eserin ilk on üç bölümü üzerinde yapılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'ni içeren ve yazarının tam adı kesin olarak bilinmeyen Silahşör'ün "Fetih-nâme-i Diyâr-ı Arab" adlı eseri ise Selahattin Tansel tarafından yayınlanmıştır (Tarih vesikaları Dergisi, sayı 17, İstanbul 1958). Selim-nâmeler üzerinde Tayyip Gökbilgin ve Şehabettin Tekindağ'ın da makaleleri vardır.
3. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yazma Kütüphanesi, Muzaffer Ozak Yazmaları no. 84.
4. Muzaffer Ozak Yazmaları, no. 817.
5. Bu sayılan Selim-nâmelerden başka, Bitlisli Şükrü, Kalkandelenli Sücûdî, Kılıç-zade Üsküplü İshak Çelebi, Keşfi, Süheylî, Hoca Saadettin Efendi, Sa'dî bin Abdü'l-müte'âl, Muhyî Çelebi, Ebu'l-fazl Mehmet Efendi (İdris-i Bitlisî'nin oğlu), Hayatî, Şuhûdî, Arifi, İznikli Derûnî, Şîrî, Abdullah bin Rıdvan, Ahmet Hamdi, Yusuf bin Mehmet Milevî ve Kemal Paşa-zâde gibi yazarlar da Yavuz Sultan Selim dönemine ait eserler yazmıştır. Ayrıca, yazarı belli olmayan ve I. Selim dönemi olaylarını anlatan eserler de vardır. Bu eserlerin bir kısmı doğrudan selim-nâme olarak kaleme alınmış, bir kısmı ise genel Osmanlı tarihleri içinde Yavuz dönemini anlatan bölümler ya da ciltler olarak yazılmıştır. Sözü edilen eserlerden bir kısmı Selim-nâme adını taşımaz. Mesela, Kılıç-zade Üsküplü İshak Çelebi'nin eserinin bir adı da İshak-nâme'dir. Hayatî, Şuhûdî ve Arifi'nin eserleri ise Şah-nâme adını taşır. İznikli Derûnî eserine Muhârebât-ı Selim-i evvel bâ Şah İsmail ü Gavrî, Silahşör ise Fetih-nâme-i Diyâr-ı Arab adını vermiştir. Bunlar, konuyla ilgili kaynakların sadece az bir kısmıdır.
6. İbni İyas (Muhammed bin Ahmed bin İyas el-Hanbelî), Bedâiyü'z-zuhûr fî Vekâyiü'd-duhûr (yayımlayan, Muhammed Mustafa), İstanbul 1932, 5 cilt (Arapça).
7. İstanbul 1943. Yayınlanmış Yavuz Sultan Selim dönemi kanunnamelerinden biri de Hadiye Tuncer'e aittir, "Yavuz Sultan Selim Han Kanunnamesi, Ankara 1987" (Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı yayını).
8. İstanbul 1990-1996. Yavuz Sultan Selim dönemine ait kanunnameler eserin üçüncü cildindedir.
9. Ankara 1995.
10. Yavuz Sultan Selim dönemi Bizans kaynakları için bkz. Şerif Başstav, XVI. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi, Ankara 1973, s. 14, 30, 42, 43.
11. Halil Edhem (Eldem), Mısır Fethi Mukaddematına Ait Mühim bir Vesika, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, cüz 13-18, İstanbul 1927; Hüsnü, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi (1516-1517), İstanbul 1930; İbrahim Alaattin Gövsa, Yavuz Sultan Selim, İstanbul (tarihsiz); Niyazi Ahmet Banoğlu, Yavuz

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Sultan Selim, İstanbul 1943: Fuat Gücüyener, Yavuz Sultan Selim, İstanbul 1945, 2 cilt.

12. Ankara 1969 (Millî Eğitim Bakanlığı Yayını).
13. Kayseri 1989 (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Yayını).
14. Bkz. Yavuz Ercan, Kudüs Ermeni Patrikhanesi, Ankara 1988: Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, Ankara 1969; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, Kayseri 1989.
15. Yavuz Sultan Selim'den önceki Osmanlı Tarihi ve Selim'in yetişmesi ile sancakta geçen yılları hakkında hemen her Osmanlı Tarihi'nde ayrıntılı bilgi bulunabilir. Örnek için bkz. Selahattin Tansel, Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyetleri, Ankara 1953 ve Sultan II. Bayezid'in Siyasî Hayatı, İstanbul 1966; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, Kayseri 1989; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1995, c. II (7. baskı).
16. Selim'in annesinin ve anne tarafından dedesinin adı kaynaklarda farklı verilmektedir. Dedesinin Dulkadiroğlu Şehsüvar Bey ve annesinin de Şehsüvar Bey'in kızı Gülbahar Hatun olduğu ileri sürülmektedir (bkz. Enver Behnan Şapolyo, Osmanlı Sultanları Tarihi, İstanbul 1961, s. 135). Ancak, dedesinin Alaüddevle ve annesinin de onun kızı Ayşe Hatun olması ihtimali daha yüksektir. Her ne kadar annesinin Trabzon'daki İmaret Camisi yakınında bulunan mezar kitabesinde Gülbahar kelimesi geçmekte ise de bu bir tür övgü sıfatı olmalıdır. Kitabenin metni şöyledir: Sultan Selim-i evvelin mâder-i şah-ı perveri, gülbûn-ı gülzâr-ı devlet, gülbahar-ı mâh-rû, intikal etmiş Trabzon'da rahmete (bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1969 (2. baskı), s. 173-175; Necdet Sakaoğlu, Bu Mülkün Sultanları, İstanbul 2000, s. 129; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, s. 9; Enver Behnan Şapolyo, Osmanlı Sultanları Tarihi, s. 136).
17. Yavuz, aynı zamanda şairdi. Arapça ve Farsçayı o kadar iyi öğrendi ki bu dillerde birer divan sahibi oldu. Onun aynı zamanda Türkçe divanı vardır. Ayrıca, Çağatay Türkçesi ile de şiir yazmıştır. Özellikle şu dizeleri onun gerçekten başarılı bir şair olduğunu ve bütün sertliğine rağmen aynı zamanda duygusal bir insan olduğunu gösterir:
Merdüm-i dîdeme bilmem ne füsûn etti felek.
(Felek nasıl bir büyü yaptı gözbebeğime?)
Giryemi kıldı füzûn, eşkimi hûn etti felek.
(Çoğaldı göz yaşım, kan aktı yaş yerine.)
Şîrler pençe-i kahrımdan olurken lertzân,
(Aslanlar bile kahrımdan tir tir titrerken,)
Beni bir gözleri ahûya zebûn etti felek.
(Çaresiz kıldı beni, ceylan gözlü birine.)
18. Şehzade Selim'in Trabzon sancakbeyliğine atandığı tarih de kaynaklarda farklı verilmektedir. Sancağa atanma tarihini 1482 veya 1486 olarak verenler de vardır.
19. Yavuz Sultan Selim'in kızları Beyhan Sultan (Ferhat Paşa ile evli), Fatma Sultan (Kara Ahmet Paşa ile evli), Hafsa Sultan (İskender Paşa ile evli), Hatice Sultan (Makbul İbrahim Paşa ile evli), Şah Sultan (Lütfi Paşa ile evli), Hanım Hatun Sultan (Çoban Mustafa Paşa ile evli) idi (bkz. Necdet Sakaoğlu, Bu Mülkün Sultanları, s. 141). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi'nde (c. II, s. 307) Yavuz'un yedi kızı olduğunu belirtmekte ve adlarını şöyle vermektedir: Hatice Sultan (Hanım Sultan), Fatma Sultan, Şehzade Hatun, Şah Sultan, Yeni Han Sultan, Gevherhan Sultan ve Hafsa Sultan. Kitabın 307. sayfasında altı ad, sondaki soy ağacında ise yedi kız adı verilmektedir.
20. Adel Allouche, Osmanlı Safavi İlişkileri (çeviren, Ahmet Emin Dağ), İstanbul 2001, s. 75-110; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 258-260.
21. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 253-257; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, s. 15-18; Şinasi Altundağ, İslam Ansiklopedisi, I. Selim Maddesi, s. 423, 424.
22. Taht kavgaları için bkz. Şerif Baştav, XVI. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi, Ankara 1973, s. 184-193.
23. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 238-248; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, s. 19, 36; Şinasi Altundağ, İslam Ansiklopedisi, I. Selim maddesi, s. 424. II. Bayezit'in ölüm tarihi de diğer birçok olay gibi kaynaklarda farklı verilmektedir. Mesela Celal-zâde Mustafa, Selim- nâmesi'nde Çorlu'da

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

değil, Edirne'ye yakın Söğütödere konağında 27 Mayıs 1512'de, Yunus Paşa ise arızasında (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No. 6335) İsalâr mevkiinde 10 Haziran 1512 tarihinde öldüğünü yazmaktadır.

24. Ayrıca, Sağ ve Sol Garipler, Sağ ve Sol Ulûfeciler, Sipah ve Silahdarlara 5.000, Piyadelere ise 3.000 akçe terakki verildi.
25. Kemal Paşa-zâde İbni Kemal, Tevârîh-i Al-i Osman, 9. defter, Millet kütüphanesi, Ali Emîrî kısmı, no. 29, yaprak 25a. Yavuz döneminden sonra yazılmış Osmanlı kroniklerinin birçoğunda Yavuz Sultan Selim'le ilgili bilgiler vardır. Örnek için bkz. Lütfi Paşa, Tevârîh-i Al-i Osman, İstanbul 1314, Müneccimbaşı Ahmet, Sahaifü'l-Ahbâr, İstanbul 1285, Solakzâde Mehmet, Tarih-i Solakzade, İstanbul 1297, Hoca Saadettin Efendi, Tâcü't-Tevârîh, İstanbul 1279. Bunlardan özellikle Hoca Saadettin Efendi, Yavuz Sultan Selim'in yakınlarından Hasan Can'ın oğludur. Hasan Can'ın babası ise I. Selim'in Divan kâtiplerinden Hafız Mehmet Efendi'dir (bkz. Hoca Saadettin Efendi, Tâcü't-tevârîh, yayınlayan İsmet Parmaksızoğlu, c. IV, s. 306). Yani Yavuz dönemine ait olayları dedesinden ve babasından dinlemiş olmasından dolayı verdiği bilgilerin diğer tarihçilere tercih edilmesi gerekir.
26. Selahattin Tansel, Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı, s. 292. Bir belgede [Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, no. 5876 (2)] Ahmet için "Sultan-ı Selâtin-i Zaman Padişahımız Sultan Ahmet Han" denilmektedir.
27. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 5.
28. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Memlûk Sultanlarına İltica Etmîş Olan Osmanlı Hanedanına Mensup Şehzadeler, Belleten, sayı 68, s. 531; Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 9; Çağatay Uluçay, Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, c. VIII, s. 138.
29. Mektubun metni günümüz Türkçesiyle ve özetle şöyledir: "...En eski zamanlarda başlayan ve âlemin mahvoluşuna kadar sürecek olan bir hak vardır. O da babaları öldüğü zaman çocuklarının onun mirasından hak istemesidir. Ben de, sen de bu kurala uyararak hak için harekete geçtim. Fakat Tanrı'nın iradesi sizin hükümdar olmanız yönündeymiş. Bu nedenle, yaşınız küçük olmasına rağmen saltanat size nasip oldu. Bundan dolayı hamd etmelisin. Ancak, bu atıye-i uzmâ ve mevhibe-i kübrânın nişânesi olarak birleşme yoluna gitmeniz ve düşmanlık göstermemeniz gerekirdi. Ama artık olan oldu. Bana gelince; ne yalnız ne de ailemle birlikte Şam'a veya doğuya sığınmayı doğru bulmuyorum. Zaten bu şekildeki bir hareket sizin de şanınıza layık değildir. Kaldı ki böyle bir hareket daha sonrası için bir fesat da doğurabilir. Halbuki, Karaman eyaleti bana verildiği takdirde hayatımın sonuna kadar tarafınıza asla bir muhalefet ve inat gösterilmeyecektir." Belki de Ahmet bu mektubuyla, yakın geçmişte yaşanmış olan Bayezit ile Cem arasındaki olayı hatırlatıp, Yavuz'u ikna, veya tehdit etmek istemiştir.
30. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 3-18; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 249-252; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, s. 37-44; Şinasi Altundağ, İslam Ansiklopedisi, I. Selim Maddesi, s. 424.
31. Kıbrıs Adası Bizans İmparatorluğu'na bağlı iken 648 yılında Müslüman Arapların istilasına uğradı ve vergiye bağlandı. Daha sonra Harun Reşit döneminde işgal edildi ise de Bizans İmparatoru Nikefor Fokas tarafından geri alındı. Haçlı Seferleri sırasında (1192 yılında) İngiltere Kralı Richard (Aslan Yürekli Rişar) tarafından ele geçirildi ve Gui de Lusignan'a verildi. Bu tarihten itibaren Osmanlı fethine kadar bu ailenin elinde kaldı. 1426 yılında Kölemen Sultanı Barsbay zamanında Kıbrıs Krallığı vergiye bağlandı. XV. yy.'dan itibaren adadaki Ceneviz ve Venediklilerin sayısı arttı. Önce Cenevizlilerin kontrolü altına giren Lusignan Krallığı, daha sonra Venediklilerin kontrolü altına düştü. 1484 yılında Kral II. Jak ile Venedikli Katerin'in evlenmesi ve Kralın ölümünden sonra Katerin'in de tahttaki haklarından vazgeçmesi üzerine Kıbrıs tamamen Venedik Cumhuriyeti'nin eline geçti (1489). Ancak, Lusignan krallarının Kölemenlere verdiği vergiyi Venedik de ödemeye devam etti. Ada Osmanlı yönetimine geçince sözü edilen vergi bu kez Osmanlılara ödendi. Görüldüğü gibi Kıbrıs, Osmanlılar tarafından fethedildiği sırada adada yaklaşık 800 yıldan beri ne Rum ne de Bizans yönetimi söz konusu değildi (Geniş bilgi için bk. İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. III, kısım 1, s. 9-14).
32. Osmanlı kaynaklarında "Macar" adı kullanıldığı gibi Macarları ifade etmek için "Ungurus" kelimesi de sıkça kullanılmıştır.
33. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 218-241; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 453-482; Şinasi Altundağ, İslam Ansiklopedisi, I. Selim Maddesi, s. 431, 432.
34. Safavi Devleti'nin adı Şah İsmail'in dedesi Safiyüddin'den gelmektedir. Şeyh Safiyüddin, Erdebil'de bir Sünnî şeyhidir. Kendisinden sonra, babadan oğla geçmek suretiyle, şeyhlik postuna şu kişiler

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

oturmuştur: Sadrettin, Sultan Hoca Ali, İbrahim, Şeyh Cüneyt (Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan'ın kız kardeşi ile evlenmiştir), Şeyh Haydar (Sultan Uzun Hasan'ın kızı ile evlenmiştir) ve Şah İsmail. Bu Erdebil şeyhleri sonraları Şiiliği benimsemiş ve Şeyh Cüneyt zamanında ise şeyhlikle yetinmeyerek, hükümdar olmaya çalışmıştır. Bu amacı ancak Şah İsmail gerçekleştirebilmiştir.

35. Bunlar arasında tarihsel kişiliği henüz saptanamayan Ali bin Abdülkerim Halife'nin raporu ilgi çekicidir (Bkz. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 20-30). Ayrıca, Tarihçi Ali, Lütfi Paşa ve diğer bazı Osmanlı kroniklerinde bu konuyla ilgili geniş bilgi vardır.
36. Mecmuatü'l-münşeât, Esad Efendi (Süleymaniye Kütüphanesi), No. 3879; Münşeât, Nur-ı Osmaniye Kütüphanesi, No. 4316, yaprak 411a (Ayrıntılı bilgi için bk. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 34).
37. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 230-231, 253-256; Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 32-36; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, s. 15-19. Üzülerek söylemek gerekir ki bu olay Türk Tarihi'nde ne ilk ne de tek örnektir.
38. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 38; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 256-258.
39. Nur-ı Osmaniye Kütüphanesi'ndeki Münşeât mecmuasında (No. 4316, yaprak 411a) mektubun İzmit'ten değil Yenişehir'den gönderildiği, Keşfi'nin Selim-nâmesinde (Esad Efendi Kütüphanesi, No. 2147, yaprak 39b) ve Feridun Bey'in Münşeâtü's-selâtin'inde (c. I, s. 397) İzmit yakınındaki Sitâre köprüsüne gelindikten sonra gönderildiği belirtilmektedir. Mektubun metni ve gönderildiği yer hakkında geniş bilgi için bkz. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 40-41.
40. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 260-261; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, s. 60-65.
41. Padişah, Tebriz ile Erzincan arasındaki mesafeyi ölçtürmekle, devlet adamlarına oraya kadar gitmekte kararlı olduğunu göstermişti. Hoca Saadettin Efendi (Tâcü't-tevârîh, c. II, s. 254) bu mesafenin 40 konak olduğunu yazmaktadır.
42. Gürcü Beyi'nin adı kaynaklarda "Çabek, Çabik, Çapek, Çapik, Çabuk, Canik" şeklinde çok değişik imlalarla yazılmıştır. Bkz. Kemal Paşa-zâde, Tevârih-i Al-i Osman, IX. Defter, yaprak 49b; Hoca Saadettin Efendi, Tâcü't-tevârîh, c. II, s. 257; Hammer, Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. IV, s. 133; Feridun Bey, Münşeâtü's-selâtin, c. I, s. 401, 461; Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 48.
43. Bu taktik de Osmanlı Ordusu'nda sıkça uygulanmış ve çoğunlukla başarılı olmuştur.
44. Selahattin Tansel'in Yavuz Sultan Selim adlı eserinde (s. 54) bu konu anlatılırken çok yanlış bir ifade kullanılmıştır (...Bununla birlikte düşmanın çok yakınlarda bulunmuş olması, Türklere her şeyi ve her ıstırabı unutturmuştu. İranlılara gelince.). Sıkça tekrarlanan bu cümlelerde, iki Türk ordusundan biri neden düşman olarak kabul edilmiştir? Osmanlı Ordusu'ndan "Türkler" şeklinde söz edilince, Safavi Ordusu'nun Türk olmadığı anlamı çıkmaktadır. Ayrıca, Safavilerden "İranlılar" şeklinde söz edilmesi de onların Türk değil Acem olduğu anlamına gelir. Oysa Safaviler, ne Acem ne de başka bir millettir. Onlar da Osmanlılar gibi Türktür. Aralarındaki fark, birinin Anadolu ve Balkanlar'da, diğerinin İran ve Azerbaycan'da devletini kurmuş olmasıdır (Geniş bilgi için bk. Faruk Sümer, Safavi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara 1976).
45. Haydar Çelebi Rûznâmesi, Feridun Bey Münşeâtı, c. I, s. 41; Hoca Saadettin Efendi, Tâcü't-tevârîh, c. II, s. 268; Hammer, Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. IV, s. 302; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 269; Ahmet Uğur, Yavuz Sultan Selim, s. 73.
46. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 60.
47. Şah İsmail'in nereye çekildiği konusunda da bir görüş birliği yoktur. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 268, 269; Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 60.
48. Tansel (Yavuz Sultan Selim, s. 73) ve Feridun Bey'den (Münşeâtü's-selâtin, c. I, s. 464) naklen Uzunçarşılı (Osmanlı Tarihi, c. II, s. 270) vezir-i azamlığa Dukakinzade'nin atandığını, Hammer ise (Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. IV, s. 143) Sinan Paşa'nın atandığını yazmaktadır. Dukakinzade, iki ay kadar süren vezir-i azamlıktan sonra öldürüldüğüne göre Hammer'in verdiği bilginin yanlış olması gerekir.
49. Bitlisli İdris (veya Şeyh Hüsametdin Ali oğlu İdris-i Bitlisî), Akkoyunlu Devleti'nde Divan Kâtibi idi. Çaldıran Zaferi'nden sonra Osmanlı Devleti'nin hizmetine girdi. Osmanlı hizmetinde iken yazdığı ve ilk sekiz Osmanlı padişahının dönemlerini anlatan Heşt Bihişt adlı Farsça eseri, Osmanlı Tarihi'nin önemli kaynaklarından biridir. Diğer yandan gerek çağdaş gerekse günümüz tarihçilerinin önemli bir

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

kısmı Doğu Anadolu'nun fethinden söz ederken sık sık "Kürt beyleri" deyimini kullanmaktadır. Oysa, buradaki beylerin bir kısmının adı Turgutoğlu ve Durmuş idi. Mesela, Durmuş Han, o sırada Urfa bölgesinin beyi idi. Bölge tarihinin bu yönde sağlıklı bir araştırmasının yapılması gereklidir. Sözü edilen anlamda ilk ciddi araştırma Prof. Dr. Faruk Sümer tarafından yapıldı (Safavi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara 1976).

50. Nejat Göyünç, XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, Ankara 1991, s. 14-17, 19-21, 23-34; Mehmet Mehdi İlhan, Amid (Diyarbakır), Ankara 2000, s. 73-84; Mehmet Ali Ünal, XVI, Yüzyılda Harput Sancağı, Ankara 1989, s. 25, 25.
51. Bu kelimenin hangi kaynaklarda ve araştırmalarda, hangi imla ile geçtiği burada tek tek belirtilmeyecektir. Bunların önemli bir kısmı dipnotlarda verilmiştir.
52. Şemsettin Sami, Kâmûs-ı Türkî, İstanbul 1318; Lütfi Paşa, Tevârih-i Al-i Osman, İstanbul 1314, s. 250; J. W. Redhouse, A Turkish and English Lexicon, Constantinople 1890 ve diğer Türkçe ve Arapça sözlükler.
53. Celal Tefvik Karasapan, Filistin ve Şarkü'l-Ürdün, İstanbul 1942, c. I, s. 103.
54. Kansu Gavri imlasının doğru olduğu hakkında bk. İbrahim Kafesoğlu, İslam Ansiklopedisi, Kansu maddesi, s. 162. Hammer de Kansu Gavri imlasını kullanmıştır. Ayrıca bkz. Sutherland Menzies, Turkey Old and New, London 1880, c. I, s. 173.
55. Şinasi Altundağ, İslam Ansiklopedisi, I. Selim maddesi; Şehabettin Tekindağ, Memlük Sultanlığı Tarihine Toplu bir Bakış, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, İstanbul 1971, sayı 25, s. 1-38.
56. Örnek için bkz. Hammer, Histoire de l'Empire Otoman, Paris 1836, c. IV, s. 276 (Kansu Gavri), s. 300 (Tumanbay), s. 301 (Merc-Dâbık), s. 305 (Ridaniye).
57. Şehzade Kasım'ın kardeşi Şehzade Murat da Safavi Devleti'ne sığınmış ve Şah İsmail bu şehzadeyi aynı amaçla kullanmak istemişti.
58. Bu Türk hükümdarının adı bazı metinlerde Alaattin Bey olarak geçmektedir.
59. Göknur Göğebakan, XVI. Yüzyılda Malatya Kazası, Malatya 1998, s. 31-34.
60. Geniş bilgi için bkz. Yavuz Ercan, Kudüs Ermeni Patrikhanesi, Ankara 1988, s. 3-5.
61. Bu durumu anlatmak üzere özellikle Suriye bölgesinde şu deyim yaygılaşmıştı; "Yansuruke Al-lahu'l-azîm Padişah Selim.
62. Bu olay, aslında Osmanlı devlet politikasının çok önemli bir noktasını ortaya koymaktadır. Şöyle ki Osmanlı yöneticileri için önemli olan, devletin gücü, güvenliği, devamı ve toplumun barış ve refah içinde yaşamasıdır. Bunları sağlamak için ne gerekliyse o yapılmıştır. Hıristiyan, Müslüman, Şii veya Sünni ayırımı yapılmamıştır. Seferlerde sürekli olarak din ve mezhep farklılıklarının ortaya konması, o zamanki toplumların dünya görüşü ve yaşam felsefesiyle ilgilidir. Bilindiği üzere XVI. yy. dünyasında toplumlar henüz çok büyük ölçüde teokratik yapı ve düzen içindeydi. Osmanlı yöneticileri, herhangi bir şeye karar verirken, halkı yönlendirmek için bu toplum gerçeğini kullandı. Bu durum aslında gerçekçi bir devlet politikasıydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun, topraklarını ele geçirdiği devletlerin bir kısmı sadece Müslüman ve Sünni değil, aynı zamanda Türktü. Safavi Devleti, Kölemen Devleti, Dulkadiroğulları Devleti, Akkoyunlu Devleti, Kırım Hanlığı ve Anadolu beyliklerinin tümü, bu gerçeği gösteren birer örnektir. Klâsik dönem padişahlarının bu gerçekçi tutumu, Osmanlı Devleti'ni güçlü kılan en önemli etkenlerden biridir.
63. Bu hükmün tam metni Edremit Şer'iyye Sicili'ndedir. Hüküm, Kâmil Su tarafından Ülkü Mecmuası'nın 1940 yılı Kasım sayısında yayınlanmıştır. Bkz. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 123.
64. Kölemen padişahı, Mümin ve Muvahhit kelimeleriyle Sünni Müslümanları kastetmiştir.
65. Mektuptaki Sûfî kelimesi ile Şah İsmail, Hâricî kelimesi ile de Şii Müslümanlar kastedilmiştir.
66. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 131, 132.
67. Bu ifade ile Sünni İslam ülkeleri kastedilmiş olmalı.
68. Bu olaya, daha önce Osmanlı-Safavi ilişkileri anlatılırken de değinilmişti. Yeri gelmişken klâsik dönem Osmanlı tarih yazıcılığı hakkında birkaç satırlık da olsa açıklama yapmakta yarar var. Zira, günümüz tarihçilerinin bir kısmı, Osmanlı kroniklerini kullanırken, olayları herhangi bir eleştirici süzgecinden

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

geçirmeden, metnin içinde ne varsa aynen almaktadır. Bu da tarihsel olayların bir kısmını saptırdığı gibi, birçok konuda da yanlış anlamalara neden olmaktadır.

Klâsik dönem Osmanlı tarih yazarlarının tarihçilik anlayışı edebî ve efsanevî tarihçilik anlayışı biçimindeydi. Dolayısıyla olayları anlatırken sık sık abartma yolunu seçmişlerdir. Bu anlayışta, karşı tarafı zayıf ve küçük, kendi tarafını güçlü ve büyük gösterme endişesi vardır. Edebî ve efsanevî tarihçilik anlayışında temel yaklaşım, tarihsel gerçekleri anlatmaktan çok, okuyanlara zevk ve heyecan verecek üslup ve ifadeleri kullanmaktır. Burada da Kara Han'ın başı ve askerlerinin kesik kulak ve burunlarından söz ederken 10. 000 rakamı kullanılmıştır (Ali, Kühnü'l-Ahbâr, Nur-ı Osmaniye Kütüphanesi, no. 3406, yaprak 251b; Silahşör, Fetihnâme-i Diyar-ı Arap, yayınlayan S. Tansel, Tarih Vesikaları Dergisi, sayı 17-18; Hoca Saadettin Efendi, Tâcü't-Tevârîh, c. II, s. 329; Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 129, 130). Bu sayının doğruluğuna inanmak çok zordur. Zira, bu insanların başını kesmek veya kulak ya da burunlarını kesmek için harcanacak zaman ve bunları taşımak için verilecek uğraşı olağanüstü çok ve zor olmalıdır. Ayrıca, ölmüş de olsa on bin kişinin kulak veya burnunu kesme vahşeti, kimsenin kolay kolay kabul etmeyeceği bir eylemdir. Özellikle Osmanlı Devleti ve insanının böyle bir şeyi yapmış olma ihtimali bile yoktur. Osmanlı tarihçileri "peder" demek isterken "geber" diyerek işin içinden çıkmıştır. Osmanlı kaynaklarında buna benzer örneklerin sayısı oldukça çoktur. Bu kaynaklarda bazen, sözü edilen abartılı ifadelerin aksi de görülmektedir. Mesela, Tâcü't-tevârîh'in yazdığına göre, Yavuz Sultan Selim, Kansu Gavri'nin başını kesip getiren çavuşa ölüm cezası vermek istemiştir (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 286).

69. Göknur Gögebakan, XVI. Yüzyılda Malatya Kazası, Malatya 1998, s. 35-38.
70. Tohma çayırındaki ordugâhta. Bu konuda geniş bilgi için Hoca Saadettin Efendi'nin Tâcü't-tevârîh adlı eserine bakılabilir. Ayrıca bkz. Şehabettin Tekindağ, II. Bayezit Devrinde Çukurova'da Nüfuz Mücadelesi. İlk Osmanlı-Memlûklü Savaşları (1485-1491), Belleten, c. XXX, s. 368; Jabernheim, İslam Ansiklopedisi, Memlûkler Maddesi; Kramers, İslam Ansiklopedisi, Mısır Maddesi.
71. Olaylar ve belgeler, Yavuz Sultan Selim'in, Kölemenler üzerine sefere çıkmaya çok önceden karar verdiğini göstermektedir. Seferin ilk hedefi bir şaşırtmaca, Malatya'da ileri sürülen iddialar ise seferi haklı göstermek için bahanedir. Yine olaylar, Kansu Gavri'nin de bu seferin Kölemen ülkesine olduğunu çok önceden bildiğini veya en azından kuvvetle tahmin ettiğini göstermektedir.
72. Bu tarih, Hoca Saadettin Efendi'de (Tâcü't-tevârîh, İsmet Parmaksızoğlu yayını, İstanbul 1979, c. IV, s. 284) 25 Ağustos 1516'dır (Hicri 26 Recep 922). Kaynaklarda, tarihlerin ay ve yılları çoğunlukla birbirini tutmakta fakat günde bazen farklılıklar olmaktadır. Biz bu tarihlerle ilgili kaynakları genellikle dipnotlarda göstermeyeceğiz. Çünkü, konuyla ilgili kısımlar kaynaklarda üç beş sayfayı geçmemektedir. Ayrıca, bu kaynaklar dipnotlarda yeri geldikçe verilmiştir. Hoca Saadettin Efendi, İbni İyas, Haydar Çelebi ve bazı Selimnâmelerin konuyla ilgili en ayrıntılı kaynaklar olduğu, bölümün başında belirtilmişti.
73. Halife, el-Mütevekkil el-Allah ebu Abdullah Muhammed bin Müstemsik Billah ebi's-Sabr Yakub el-Haşimî el-Abbâsî.
74. Bu kaleler, Tarsus, Adana, Sis, Antakya, Malatya, Divriği, Kal'atu'r-Rum ve Antep idi.
75. Solakzade Mehmet Efendi Hums'a İhtimanoğlu'nun atandığını yazmaktadır (Tarih-i Solakzade, s. 391). Müneccimbaşı Ahmet ise (Sahâifü'l-Ahbâr, c. III, s. 463) buraya Hatmanzade adında birinin atandığını yazıyor.
76. Mastaba'ya geliş tarihi Müneccimbaşı'da (Sahâifü'l-Ahbâr, c. III, s. 463) 923 olarak gösterilmiştir. Bu yanlışlık baskı hatasından kaynaklanmış olmalıdır.
77. Haydar Çelebi, Rûznâme'sinde (Feridun Bey, Münşeâtü's-Selâtin, c. I, s. 481) Kudüs ve Gazze'nin 30 Eylül'de (3 Ramazan) İse Bey oğluna verildiği kayıtlıdır. Ayrıca, Celal Tefik Karasapan, Filistin ve Şarkü'l-Ürdün, adlı eserinde (s. 105), Kudüs'e sancakbeyi olarak Bayram Çavuş'un atandığını kaynak göstermeden yazmaktadır.
78. Feridun Bey (Münşeâtü's-Selâtin, c. I, s. 481), Müneccimbaşı Ahmet (Sahâifü'l-Ahbâr, c. III, s. 463) ve Hoca Saadettin Efendi (Tâcü't-Tevârîh, İ. Parmaksızoğlu yayını, c. IV, s. 296) Safed Sancağına Mustansiroğlu'nun atandığını yazmaktadır. Bu ad, Solakzade Mehmet Efendi'de (Tarih-i Solakzade, s. 391) Muzafferoğlu olarak geçmektedir.
79. Kansu Gavri, Mercidabık Savaşı'nda ölünce, Kölemen beyleri Tumanbay'ı sultan olarak seçmişti (11 Ekim 1516-14 Ramazan 922). Tumanbay, Kansu Gavri'nin yeğeni idi.
80. Yavuz, Halilü'r-rahman'a giderken yanında Yunus Paşa, Hüseyin Paşa, Yeniçeri Ağası,

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Sipahioğlanları Ağası ve Silahtarbaşı ile bölükleri halkından 500 asker ve 1.000 Yeniçeri vardı. Halilü'r-rahman'a giderken Bîri's-sebî üzerinden geçildiğini Fuat Gücüyener Yavuz Sultan Selim adlı eserinde (İstanbul 1945, c. II, s. 144) kaynak göstermeden belirtmektedir. Kaynak gösterilmemesine rağmen bu bilgi doğru kabul edilebilir. Çünkü, kuzeyde daha kısa yol vardır ama güvenli ve elverişli değildir.

81. Feridun Bey, Münşeâtü's-Selâtin, c. I, s. 452.
82. Bir buçuk menzillik uzun bir yol.
83. Feridun Bey, Münşeâtü's-Selâtin, c. I, s. 484.
84. ö", ü}"
85. Münşeâtü's-Selâtin, c. I, s. 481.
86. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Evâmîr-i Maliye Kalemine Tabi Piskopos Mukataası Kalemî Defteri, no. 2539, s. 2, 102.
87. E. 5585.
88. Hicri ayların hemen hepsinin birer sıfatı vardır. Mesela, Saferü'l-hayr, Recebü'l-mürecceb, Şabanü'l-muazzam, Ramazanü'l-mübarek, Muharremü'l-haram, Zilhicce'ti'ş-şerife, Şevvalü'l-mükerrem gibi.
89. KpW O N"Â J
90. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan ve fetihten sonra Yavuz Sultan Selim tarafından Kudüs Rum (Attalia) ve Ermeni (III. Serkis) patriklerine verilen beratlar.
91. Yavuz Sultan Selim, Ankara 1969, s. 160.
92. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki kopyalarda, beratın nerede yazıldığı kaydedilmemiştir.
93. Mısır Seferi dönüşünde Şam'da kaldığı bu süre, birincisinden daha uzun sürdü ve 22 Şubat 1518 tarihinde İstanbul'a gitmek üzere kentten ayrıldı.
94. Kudüs'e gidenler arasında Yunus Paşa'nın adı Haydar Çelebi'nin eserinde geçmektedir (Feridun Bey, Münşeâtü's-Selâtin, c. I, s. 483). Silahşör'ün Fetih-nâme-i Diyâr-ı Arab'ında ise Yunus Paşa'nın ordu ile birlikte Remle'de kaldığı yazılıdır (Selahattin Tansel, Fetih-nâme-i Diyâr-ı Arap, Tarih Vesikaları Dergisi, İstanbul 1958, sayı 17, s. 318).
95. Hafız Mehmet, Hasan Can'ın babası ve Tâcü't-tevârîh'in yazarı Hoca Saadettin Efendi'nin dedesidir.
96. Hoca Saadettin Efendi'nin babası olan Hasan Can, Şam'da iken Yavuz'un yanında idi. Muhtemelen Kudüs'te de yanın idi.
97. Rûznâme yazarı Haydar Çelebi, Divan kâtipleri arasında idi.
98. Fetihnâme-i Diyâr-ı Arap'ta (s. 318) 500 tüfekli Piyade ve 1. 000 seçkin Sipahi olduğu kayıtlıdır.
99. İkinci vakti. Kaynakların çoğu, Yavuz'un ikinci vakti Kudüs'e ulaştığını yazmaktadır. Yalnız Hoca Saadettin Efendi (Tâcü't-tevârîh, c. II, s. 349) güneş batıncaya kadar yolculuk yaptığını, Hammer ise (Devlet-i Osmaniye Tarihi, c. IV, s. 212) gece Kudüs'e girdiğini yazmaktadır.
100. 1516 yılındaki bu aşırı yağışlar ve iki yerde görülen deprem, bölgede pek sık rastlanmayan coğrafya olaylarındandır.
101. Kudüs Ermeni patrikliği I. Abraham'la başlar (patriklik süresi 637-669). Bu tarihte başlayan patriklik makamına 1507 yılında III. Serkis geldi. Yavuz Selim'i 31 Aralık 1516 tarihinde karşılamaya çıkan bu patriktir. Patrikliği 1523 yılına kadar sürdü. Yerine geçen Mardin'li II. Haçadur (Astvatatour) 1544 yılına kadar patriklik yaptı.
102. Mescid-i Aksa, Süleyman Tapınağı'nın bulunduğu yerde yaptırılmış bir camidir. Bu nedenle bu iki yapı birbirine karıştırılır.
103. Kubbe-i Sahra, Beytü'l-haram yakınlarında, bir taş (Hacer-i Sahra) üzerine yapılmış kubbe idi. Daha sonra birçok değişiklikler geçirip cami ve ziyaret yeri haline geldi. Burada pek çok kutsal eşya vardır. Altında bir mağara (mahzen) bulunmaktadır. Kutsal eşyalar arasında Cebrail'in ve Peygamber'in el izi, yine Peygamber'in ayak ve baş izi, Peygamber'in ve Hz. Ömer'in bayrakları, Hz. Hamza'nın kalkanı, Peygamber'in çaktığı altın çiviler sayılabilir. Burası genellikle yanlış olarak Ömer Camisi diye bilinir.

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

104. Hatve, yaklaşık bir adımlık uzunluk ölçüsüdür.
105. Rivayete göre, Davut ve İlyas peygamberler burada ibadet etmiş. Başka bir rivayete göre de Hz. Süleyman'ın mezarı buradaymış.
106. Kubbe-i Sahra içindeki bu kayanın çevresinde dönme biçimi Kabe'dekinden farklıdır. Burada kaya sağ yana alınarak dönülür.
107. Beytü'l-haram, Kubbe-i Sahra ile Mescid-i Aksa arasında kalan kısım ve binalardır.
108. Metinde (Fetihnâme-i Diyâr-ı Arap, s. 320) "vakt-i işâ" olarak geçmektedir. Vakt-i işâ, akşam namazı anlamına da gelebilir. Ancak, akşam namazı kılındığına ve akşamla yatsı namazları arasında fazla zaman olmadığına göre bu kez sözü edilen yatsı namazı olmalıdır.
109. Osmanlı kaynaklarından bazıları ise bütünüyle şiir şeklinde yazılmıştır. Diğer örnekler için bkz. Lütfi Paşa, Tevârih-i Al-i Osman, İstanbul 1341, s. 254; Silahşör, Fetihnâme-i Diyâr-ı Arap (yayınlayan Selahattin Tansel), Tarih Vesikaları Dergisi, sayı 17, s. 319, 320.
110. Yavuz Sultan Selim'in sefer dönüşü Şam'da kaldığı sırada bir ara değişik giysilerle Beytü'l-lahm'i (Bethlehem) ve Halilü'r-rahman'ı ziyaret ettiğini Hammer yazmaktadır (Devlet-i Osmaniye Tarihi, Ata Bey çevirisi, c. IV, s. 242).
111. Ermeni Patriği III. Serkis'e verilen beratın hangi tarihte verildiği sorunu üzerinde yukarıda durulmuştu.
112. Bu yazarlardan biri Steven Runciman'dır. Yazar The Great Church in Captivity adlı eserinde (Cambridge 1968, s. 186, 189, 190) daha kitabının adını koyarken taraf olduğunu göstermiştir. Sözü ettiği büyük kilise esaret altına girdi ise bugüne kadar -500 yıldır- varlığını nasıl korudu? Gerçi Runciman kitabının önsözünde ".En sadık Helenseverler bile bütün Yunanlıların (Greeks, kelimesi ile herhalde Anadolu Rumlarını kastediyor olmalı) iyi olduklarını iddia edemez. Fakat bütün Türk yöneticilerinin kaba ve keyfince davranan zalimler olduğunu sanmak da aynı derecede yanlış olmalıdır...Eğer Yunanlılar hilekârdır veya Türkler yabandır diye suçlarsak hiçbir yere varamayız." diyerek günah çıkarmak istemiş olmalıdır. Zira, kitabını yazarken kullandığı yirmi iki sayfalık bibliyografyasında, Türkçe araştırma ve kaynakların sayısı yediye geçmemektedir. Oysa, son derece yanlı eser yazan Timothy Ware'i bibliyografyasına koymuştur (The Orthodox Church, London 1963). Oysa Runciman, Türk kaynaklarına yeterince ulaşmış ve incelemiş olsaydı -eğer önyargılı değilse- görüşlerinden birçoğunu değiştirdi. Gerçi Batılı yazarların Türk düşmanlığı Runciman'la başlamaz. Mesela, Runciman'dan yüz yıl yaşamış olan R. R. Madden de eserinde (Travels in Turkey, Egypt, Nubia and Paletsine in 1824, 1825, 1826 and 1827, London 1829, c. II, s. 329, 330) Türklerden ".herkesin ortak düşmanı Türk." diye söz etmekte ve aynı sayfanın devamında ise Constantin'in yaptırdığı Santa Sepulchra kilisesini Ermenilerin nasıl yaktığını, Osmanlı toplumu içinde en zengin grup olduğunu, Rumların yakılan kiliselerini bir yıl içinde yeniden yaptırdığını anlatarak kendi kendisiyle çelişkiye düşmektedir.
113. "Feth-i bâb" kelimesi kente girme biçiminde de çevrilebilir. Bu takdirde 25 Safer tarihi Yavuz'un Kudüs'e ikinci geliş tarihi olur ki Mısır Seferi dönüşünde Şam'da kaldığı sırada (25 Safer 924-7 Mart 1518) tarihinde olmuş olabilir. Zayıf bir ihtimal de olsa Hammer'de böyle bir kayıt vardır. Fakat Yavuz'un 22 Şubat 1518 tarihinde Şam'dan ayrıldığı yukarıda belirtilmişti. Böylece 25 Safer tarihine ait olan feth-i bâb kelimesi kente girme biçiminde anlaşılırsa bütün olaylar birbirine karışacaktır. Bu nedenle feth-i bâb kelimesini kentin fethi şeklinde çevirmek mecburiyeti ortaya çıkmaktadır. Bu da önceki sayfalarda yapılan açıklamalarla çözüme kavuşturulabilir.
114. "İçeride ve taşrada" ifadesini, Kudüs'ün içinde ve dışında olanlar, biçiminde anladık.
115. Metinde "zapt ve tasarruf eyleyeler" biçiminde.
116. Metinde nâme biçiminde.
117. Metinde Melik Selahaddin biçiminde. Kudüs, Selahattin Eyyubî tarafından 2 Ekim 1187 tarihinde ele geçirildi.
118. Kelimenin doğrusu Kiyâme'dir. Fakat bu metinde yine Türkçe'ye yerleşmiş biçimi olan Kamame kullanılacaktır.
119. Bethlehem'de Hz. İsa'nın doğduğu yer.
120. Millet kelimesi Arapçada din ve mezhep gruplarını ifade eder. Etnik anlamı yoktur. Osmanlı İmparatorluğu'nda da, Arapça'daki anlamıyla din ve mezhep gruplarını ifade etmek için kullanıldı.

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

Ancak, Osmanlıca metinlerde XIX. yy. sonlarından itibaren etnik anlam da kazanmaya başladı ve Cumhuriyet döneminde tamamen etnik anlamda kullanıldı. Bu metinde geçen hem-millet, yani aynı millet deyimi, aynı din ve mezhepten olan, dindaş, mezhepdaş demektir.

121. Yamak kelimesi ile ne denilmek istendiği tam olarak anlaşılamadı. “.kendilere tabi hem- milletleri ve yamakları Habeş, Kıptî ve Süryani milletleri.” cümlesindeki yamak kelimesi ile belki Ermeni patriklerinin sorumluluğunda olan diğer patrikhaneler, yani Habeş, Kıptî ve Süryani patrikhaneleri ve toplulukları anlatılmak istenmiştir.
122. Burada da yamak terimi geçmektedir. Ancak, buradaki yamak kelimesi papazların yardımcılarını anlamında kullanılmış olabilir veya Ermenilere ait işler ve görevliler sayıldıktan sonra, Ermeni Patrikhanesi sorumluluğunda olan patrikhaneler, yani yine Habeş, Kıptî ve Süryani patrikhanelerinin aynı işleri ve görevlileri anlatılmak istenmiştir.
123. Metinde metrûkât yani bırakılan şeyler, miras anlamında.
124. Bethlehem’de (Beytül-lahm).
125. Şubat ayında özel bir törenle mum yakılıp, mes yapılması olayı. Diğer belgelerde nar ziyareti biçiminde geçmektedir. Bu durumda, sözü edilen şey Eucharistie âyini de olabilir.
126. Metinde ehl-i örf olarak geçmektedir.
127. Metinde mutasarrıfın-i emvâl biçiminde geçmektedir. Herhalde, mal sahiplerinden amaç zenginlerdir.
128. Ridaniye, Kahire’nin kuzeydoğusunda küçük bir köy olup kente çok yakındı. Köyün bir yanı Nil Irmağı, diğer yanı Mukattam (el-Mukattam veya Cebel-i Ahmer) adlı dağla çevriliydi. Savunma savaşı için elverişli bir yerd.
129. Bu konuda Silahşör, Fetihnâme-i Diyâr-ı Arab’da şöyle yazıyor (Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 167):

“Vay eğer sınavdı Rum’un askeri,
Çıkmaz idi cümleden biri diri.
Şeş cihat dolu idi cümle Arab,
Gözleyip Rumîleri edip tarab.”

“Rum’un askeri veya Rumîler” deyimi metinde Anadolu Türklerini, yani Osmanlı Ordusu’nu ifade etmektedir. Etnik anlam taşıyan adların, daha sonra coğrafî anlam taşımaya başlaması, tarih araştırmalarında önemli bir konudur. Yavuz Sultan Selim’in Kölemenler üzerine yaptığı bu sefer konuyla ilgili tipik bir örnektir. Kaynakların bir kısmı (örnek için bk. Silahşör ve İbn İyas), her ikisi de Türk olan Osmanlı Ordusu’ndan Rum askeri, Kölemen Ordusu’ndan ise Türk askeri biçiminde söz etmektedir.

130. Bulak, Türkçe bir kelime olup pınar, su kaynağı anlamına gelir.
131. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 293, 294.
132. D’Ohsson Ignatius Mouradja, Table Generale de l’Empire Otoman (Osmanlı İmparatorluğu’nun Genel Tablosu), Paris 1787-1790. Asıl soyadı Losunyan’dır. Ermeni asıllı bir diplomat ve yazardır. 1740 yılında İstanbul’da doğmuş ve 1807 yılında Paris’te ölmüştür. Avrupa’da iyi bir eğitim görmüş olmasına rağmen yazdığı Osmanlı Tarihi pek çok yanlışlıklarla doludur. Buna rağmen uzun yıllar Osmanlı Tarihi üzerinde tek kaynak olarak kullanılmıştır.
133. İstanbul 1341, s. 348. D’Ohsson, Mısır, Mekke ve Medine’den alınan kutsal emanetlerin, İstanbul’da törenle yerine konulması olayını, Halifeliği devralma töreni sanmış olmalıdır.
134. Tâcü’t-tevârîh, c. II, s. 398.
135. Selahattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 210-217: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 293, 294.
136. Osmanlı Tarihi’nde bugünkü anlamda Halifelik sıfatı ilk kez 1774 yılında Kaynarca Anlaşması’nda kullanıldı. Buradaki kullanımda da tek neden diploması idi. Şöyle ki Anlaşma görüşmeleri sırasında Rus delegeler, Rus Çarı’nın, Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoksların koruyucusu olduğu hükmünü koydurmak istedi. Buna karşılık, Osmanlı delegeleri de Osmanlı Padişahı’nın, bütün Müslümanların Halifesi olması nedeniyle Rusya’daki Müslümanların koruyucusu olduğu hükmünün

YAVUZ SULTAN SELİM VE DÖNEMİ

konulmasını istedi. Görüldüğü gibi, Halifelik teriminin Osmanlı literatürüne girmesi, bütünüyle diplomatik bir yaklaşımın sonucudur. Dikkat edilecek olursa, bundan sonraki Osmanlı padişahlarının da Halifelik sıfat ve makamını -en azından etkili bir biçimde- kullanma eğilimi yoktur. Bu makam etkili bir biçimde ilk kez II. Abdülhamit ve ondan sonra gelen padişahlar döneminde kullanıldı. Bunun nedeni Pan-İslamizm yoluyla, çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'na, İslam dünyasının desteğini sağlamaktı. Bunun doğru bir karar olmadığı kısa sürede anlaşıldı. Osmanlı padişahları hiçbir zaman bütün Müslümanların Halifesi olmadı. Hatta Osmanlı topraklarındaki bütün Müslümanların Halifesi bile olmadı. Bunun en çarpıcı örneği, Arapların Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz ve Fransızların yanında yer almasıdır. Yani Araplar, cihad-ı ekber ilân etmiş olan Halifelerinin yanında yer almaktansa, kâfirlerin (!) yanında yer aldı ve Osmanlı Halifesi'ne karşı savaştı. Çünkü o sadece Türklerin Halifesi'ydi.

137. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. II, s. 298, 299.